

चांदोबा

ऑक्टोबर १९९५

विश्व-समाचार

अंतरिक्षात हस्तांदोलन

सोविएत रशियाने अंतरिक्षात एक स्थानक निर्माण केले - 'मीर'. अमेरिकेने पाठविलेले स्पेस-शटल 'अटलांटिस' २९ जून रोजी मीरला जोडले गेले.

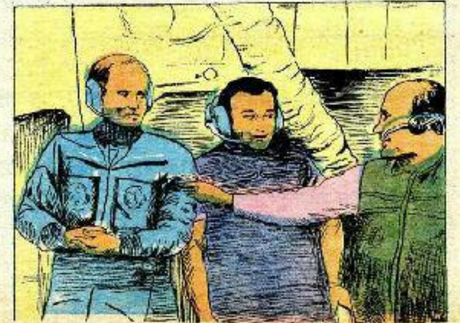
गेल्या २० वर्षांत अशी अद्‌भुत जुळणी दुसऱ्यांदा झाली. जुलई १९७५ मध्ये अमेरिकेचे अंतरिक्ष-यान 'अपोलो' रशियाच्या 'सोयुज' शी जोडले गेले होते. त्या काळी दोन्ही देशात शीत-युद्ध चालू होते. त्यामुळे या घटनेला तसे राजनैतिक महत्त्व राहिले नाही. परंतु हे मिलन महत्त्वाच्या तांत्रिक ज्ञानाचे साधन बनले. सोविएट यूनियनचे विघटन झाल्यानंतर अमेरिकेचे रशियाशी वैर संपले. दोन्ही देश एकमेकांचे मित्र बनले. यामुळे अंतरिक्षात सुमारे पंधरा देश एकमेकांना भेटले. यासाठी अंतरराष्ट्रीय अंतरिक्ष-स्थानक निर्माण झाले. याबरोबरच आणखी अनेक नवीन योजना आकार घेत आहेत.

२७ जून रोजी 'अटलांटिस' यान सात अंतरिक्ष-यात्रींना घेऊन निघाले. दोन दिवस ते 'मीर' भोवती फिरत राहिले. तेव्हा कोठे 'डॉकिंग' म्हणजे जुळणी शक्य झाली. २९ जून रोजी या दोन अंतरिक्ष नौका जेव्हा एकमेकांना जोडल्या गेल्या, तेव्हा त्या एका विशाल अंतरिक्ष-यानासारख्या दिसल्या. होस्टनहून, कालिनिनग्राडहून म्हणजे आपल्या पृथ्वीवरून 'अटलांटिस'च्या अंतरिक्ष-प्रवाशांना 'मीर' मध्ये प्रवेश करण्याबाबत सूचना देण्यात आल्या. या सूचना देण्यासाठी अंतरिक्ष-वैज्ञानिकांना दोन तास लागले. यानंतर अंतरिक्ष-यात्र्यांनी एकमेकांशी हस्तांदोलन केले, त्यांनी एकमेकांना आलिंगन दिले.

मध्य आशियातील रशिया व मंगोलिया यांच्या सरहद्दीपासून २४५ मैल अंतरावर हे 'डॉकिंग' झाले. या जोडणीत खात्रीपूर्वक काही दोष राहिला नाही. त्या वेळी ही दोन्ही याने पाच मैलांच्या गतीने अंतरिक्षात चालत होती. 'अटलांटिस'ची लांबी १२२ फुट आहे, तर 'मीर' ची लांबी ११२ फुट. दोन्ही याने जोडली गेली, तेव्हा अमेरिकेचे कमांडर कॅप्टन गिब्ज हर्षोल्हासाने उद्‌गारले - 'शेवटी पकडलं की नाही!'

यानंतर पाच दिवस 'मीर' वर निरनिराळे प्रयोग केले गेले. 'मीर' वरील नॉर्मन थागार्ड सह अन्य तीन अंतरिक्षयात्री पृथ्वीवर परतण्यासाठी 'अट्लांटिस' वर पोचले. नंतर दोन अंतरिक्षयात्री 'सोयुज' वर गेले व त्यांनी दोन याने विलग होत असतानाचे फोटो काढले. 'अटलांटिस' अंतरिक्षातून निघाले ते सात जुलईला पृथ्वीवर पोचले.

हे ऐतिहासिक 'डॉकिंग' जेव्हा टी.व्ही.वर दाखवले गेले, तेव्हा अमेरिकेचे अध्यक्ष बिल क्लिंटन म्हणाले - ''पाहिलत? आता अमेरिका नि रशिया यांमधील शत्रुत्व संपले !''

एका बहादुराचा पराजय

दंडकारण्यातील एका भागात भिल्ल जातीचे काही लोक रहात असत. त्यांच्या सरदाराचे नाव होते सिंहबल. त्याच्या नेतृत्वाखाली सारे भिल्ल मोठ्या एकात्म भावनेने रहात असत. त्यांच्यात भांडण-तंटे कधी होतच नसत.

सिंहबल आता म्हातारा झाला होता. एका काळी त्याने हातात छोटासा सुरा घेऊन वाघाशी झुंज दिली होती व अगदी सहजपणे त्याला मारून टाकले होते; पण आता चालताना त्याला काठीच्या आधाराची गरज भासत असे. त्यामुळे आता आपल्या जातीच्या नेतृत्वाचा भार एकाद्या समर्थ भिल्ल तरुणाच्या खांद्यावर टाकायचा निर्णय त्याने घेतला.

खरे पाहता भिल्ल जातीत जो सर्वात बलशाली असेल त्यालाच सरदार मानले व बनवले जाई. सरदार बनण्यासाठी योजलेल्या विविध स्पर्धांमधे कोणीही भाग घेऊ शके. परंतु सिंहबलबद्दल सर्वांच्या मनात आदरभाव असल्याने, तो सरदार झाल्यानन्तर आतापर्यन्त स्पर्धाच घेतल्या गेल्या नाहीत, अन् त्याला कोणी तसे आव्हानही दिले नाही.

सिंहबलला स्वतःचे मुलगे नव्हते. एकुलती एक मुलगीच काय ती होती. तिचे नाव होते मल्लिका. दिसायला ती खूप सुन्दर होती. सरदाराला स्वतःचा मुलगा नसेल, तर पुढे सरदार बनणाऱ्या युवकाशी मुलीचे लग्न लावून देण्याचा त्यांच्या समाजाचा रिवाज होता. हे काम तसे कठीण असले, तरी अनेक भिल्ल युवकांचा ती आपल्यालाच मिळावी म्हणून तिच्यावर डोळा होता.

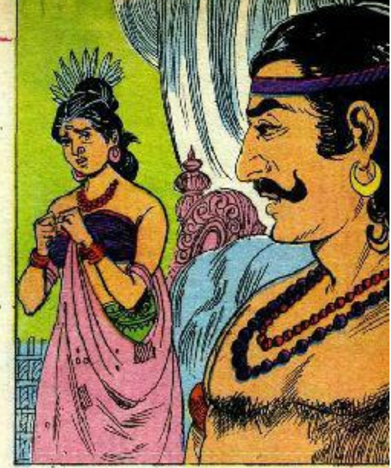
या भिल्ल वस्तीत रवी नावाचा एक तरूण होता. तो बलवान असून रुबाबदारही होता. मल्लिकाचे रवीवर मन जडले होते. संधी मिळाली की, एकाद्या एकान्त स्थळी बसून दोघे गप्पागोष्टीत रंगून जात.

एका शुभदिनी सरदार बनण्यासाठी लवकरच स्पर्धांचे आयोजन करण्यात येणार असल्याची घोषणा सिंहबलने केली. बलवान भिल्ल युवकांना स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी आव्हान करण्यात आले. त्याचबरोबर सिंहबलने घोषणापत्रात असेही जाहीर केले की, 'स्पर्धेत विजयी होणाऱ्या युवा सरदाराबरोबर मल्लिकेचा विवाह लावून देण्यात येईल.'

ही घोषणा कानी आल्याबरोबर 'आता मल्लिका आपल्या हातीच आली' असे रवीला वाटले. त्याचा आपल्या शक्ती-सामर्थ्यावर संपूर्ण विश्वास होता. 'आपण अन्य सर्व स्पर्धकांना नक्कीच हरवू' अशी त्याची खात्री होती.

त्याच वस्तीत शिखीमुख नावाचा एक भिल्ल तरूण होता. त्याची माता चामुंडीच फक्त जिवन्त होती. वस्तीतल्या लोकांनी सिंहबलचा चांगुलपणाच फक्त पाहिला अन् ओळखला होता. परन्तु चामुंडी ही एकच अशी स्त्री होती की, जिने त्याचा क्रूरपणाही पाहिलेला होता.

चामुंडीच्या पतीचे नाव होते भद्रबल. महाबली, शक्तिशाली सिंहबल प्रथम जेंव्हा सरदार बनला, तेंव्हा आपल्याशी टक्कर देऊ शकेल, आपल्या नेतृत्वाला आव्हान देऊ शकेल असा कोणी युवक आपल्या जमातीत आहे की काय याचा शोध घेतला. तेंव्हा त्याला भद्रबलबद्दल माहिती मिळाली. त्याच्यासारख्या तरुणाची अुपेक्षा केली, त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले, तर तो पुढेमागे आपल्याला भारी पडू शकेल असा धोका सिंहबलने जाणला अन् मनातल्या

मनात आपल्या वाटेतला हा काटा दूर करायचे त्याने ठरवले. नंतर एके दिवशी मोठ्या रहस्यपूर्ण पद्धतीने त्याने भद्रबलला मारून टाकले.

भद्रबलचा मुलगा शिखीमुख त्यावेळी अवघा पाचच वर्षांचा होता. आपल्या पतीची हत्या सिंहबलनेच करवल्याचे कळल्यावर चामुंडी एक दिवस त्याला एकटा गाठून म्हणाली, "सिंहबल, ज्या नायकपदासाठी तू माझ्या नवऱ्याला मारून टाकलेस, ते पद पुढे एक दिवस माझा शिखीमुख नक्की हस्तगत करून दाखवील. प्रतिज्ञाच समज ही माझी."

आपल्या मिश्यांवर ताव देत सिंहबल अुत्तरला, "हं! अगदीच अशक्य आहे हे. कोणाचाही आधार नसलेला तुझा मुलगा

विनय गुप्ते

भिल्लांचा सरदार बनेल तरी कसा? आधारा वाचून काय करू शकेल तो? त्याच्या बोलण्यात व्यंग ठासून भरल्यासारखे वाटत होते.

नंतरच्या काही दिवसात सिंहबल चामुंडीचे बोलणे विसरूनही गेला. परन्तु स्वत: चामुंडी कशी विसरणार आपली प्रतिज्ञा? शिखीमुखला भिल्लांचा सरदार होण्यालायक बनवण्यासाठी तिने आपल्या प्रयत्नांची शिकस्त केली. तिचा हट्ट अन् प्रतिज्ञा निरर्थक झाली नाही. पहाता-पहाता शिखीमुख तलवार, भाला व धनुष्यबाण यांचा वापर करण्यात निष्णात बनला. लाठी चालवणे व मल्लयुद्धातले बारकावेही त्याने शिकून घेतले. पण हे सर्व करत असताना, आपले बळ व वीरता लोकांच्या ध्यानात येऊ नये, अशी खबरदारीही तो घेत राहिला. कारण तसे झाले तर पित्याप्रमाणेच मुलगाही सिंहबलच्या क्रूरपणाला बळी पडेल या भीतीची टांगती तलवार चामुंडीच्या डोक्यावर नेहमी असे. यासाठी तिनेही खूप सावधगिरी बाळगली.

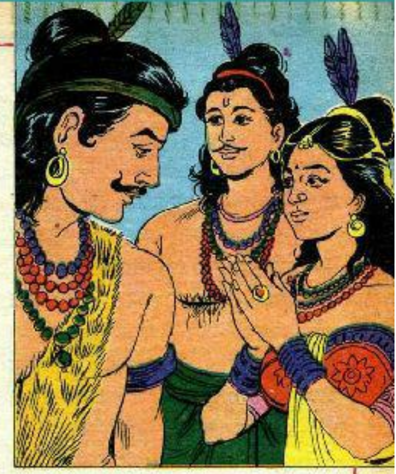
वस्तीतल्या भिल्ल जातीतले सर्व लोक कालीमातेची पूजा करीत असत. दरवर्षी तो एक अुत्सव साजरा होई. यावेळी सिंहबलने ठरवले की अुत्सवाच्या दिवशीच नव्या सरदाराची निवडणूक करावी. त्या आधीच्या दिवशी त्याने विविध स्पर्धांचे आयोजन केले.

चढाओढीत तीन प्रकारच्या स्पर्धा असत. पहिली स्पर्धा असे शरीरबळ आजमावणाऱ्या मल्लयुद्धाची. दुसरी असे साहसाची. या स्पर्धेसाठी हातात खंजीर घेअून वाघाशी लढत द्यावी लागे. आणि तिसरी स्पर्धा असे धनुर्विद्येची. देवीच्या मूर्तीसमोर हळद कुंकवाच्या थाळ्या ठेवल्या जात. बाण असा मारायचा की, थाळ्या जराही हलू न देता त्यातले हळद कुंकू मात्र अुडून देवीच्या मूर्तीवर वाहिले जाईल!

स्पर्धेसाठी आलेल्या युवकांचे सिंहबलने दोन संघ बनवले. प्रथम मल्लयुद्ध झाले. पहिल्या संघात रवी आणि दुसऱ्या संघात शिखीमुख विजयी झाले. दुसऱ्या स्पर्धेसाठी हे दोघे ही हातात खंजीर घेअून वाघाच्या पिंजऱ्यात शिरले. दोघे जखमी झाले, पण वाघ मारण्यात त्यांनी यश मिळवले.

आता तिसरी राहिली धनुर्विद्येची परीक्षा. ही स्पर्धा दुसऱ्या दिवशी, म्हणजे अुत्सवाच्याच दिवशी घेतली जाणार असल्याचे सिंहबलने घोषित केले.

वाघाशी लढत दिल्यानन्तर रवीने शिखीमुखच्या बाबतीत चौकशी केली. त्याला शिखीमुखचे साहस, वीरता इत्यादींबद्दल सविस्तर माहिती मिळाली. धनुर्विद्येतले रवीचे कसब काही खास नव्हते, त्यामुळे तो हारण्याची बरीच शक्यता होती. तेंव्हा शिखीमुखच सरदार बनण्याची विशेष शक्यता होती. अन् मग ज्या मल्लिकेवर त्याचे प्रेम होते, तीही रवीच्या हातून सुटणार होती.

रवी मनातून फार व्याकूळ झाला. रात्री त्याने आपल्या मनातली शंका मल्लिकेला बोलून दाखवली. तो तिला म्हणाला, ''शिखीमुख-सारखा महावीर आपल्या वस्तीत आहे, हे मला आतापर्यन्त ठाअूकच नव्हते. धनुर्विद्येच्या स्पर्धेत मी त्याला जिंकू शकेन असं काही मला वाटत नाही.''

हे ऐकून मल्लिका रडायलाच लागली. ती म्हणाली, ''माझं तुझ्याशी लग्न होणार नसेल, तर मी आत्महत्त्या करीन. दुसऱ्या कुणाशी मी लग्न करणं शक्यच नाही.''

दोघांनी आपसात व्यवस्थित विचार करून ठरवले की त्याच रात्री दोघांनी जाअून शिखीमुखला प्रत्यक्ष भेटायचे. भेटीत रवीने शिखीमुखला आपल्या प्रेमाची हकिकत सांगितली अन् त्याला विनवले की, कसेही करून आपले लग्न मल्लिकेशीच करून दिले जाईन अशी व्यवस्था त्याने करावी. शिखीमुखचे पाय धरून मल्लिका त्याला म्हणाली, ''दादा, आपल्या धाकट्या बहिणीची इच्छा पुरी कर ना!'' हे सांगताना ती बिचारी अश्रू ढाळत होती.

तेंव्हा शिखीमुख रवीला म्हणाला, ''तुम्ही दोघांनी मला चांगलचं अडचणीत टाकलं आहे. ही तर माझी खूपच कठीण परीक्षा झाली की! ही स्पर्धा जिंकणं म्हणजे माझ्या साऱ्या आयुष्याचं अुद्दिष्ट आहे. माझ्या आईनं हीच एक तीव्र इच्छा मनी बाळगून मला वाढवलंय. फार कष्ट सोसलेत तिनं! पण आता अगदी प्रामाणिकपणे माझ्या एका प्रश्नाचं अुत्तर दे पाहू. भिल्लांचा सरदार बनायची तुझी इच्छा आहे, की फक्त मल्लिकाशी

लग्न करणं एवढंच तुझं अुद्दिष्ट आहे?''

रवी अुत्तरला, ''मला मनापासून फक्त मल्लिका हवी.''

''तुझा प्रामाणिकपणा आवडला मला फार.'' असे म्हणून शिखीमुखने रवीला धनुर्विद्येतले काही बारकावे समजावून दिले. रवी म्हणाला, ''तुझ्यासारखा गुरु मला अगोदर भेटला नाही, हे माझं मोठंच दुर्भाग्य म्हणायला हवं.''

दुसऱ्या दिवशी शिखीमुखने सोडलेला पहिला बाण मूर्तीसमोर ठेवलेल्या थाळ्यांपासून थोड्या अंतरावर जाअून पडला. पण रवीने सोडलेल्या बाणाने थाळ्यांना जराही न हलवता त्यातले हळदीकुंकू मात्र देवीच्या मूर्तीवर अुधळले!

भिल्लांनी हर्षाने आरोळ्या ठोकल्या! मग सिंहबलने रवीला 'सरदार' म्हणून घोषित केले. आपल्या मुलीचे लग्नही त्याने रवीशी लावून दिले.

शिखीमुख हारला खरा; पण त्याच्या पराक्रमावर सिंहबल फारच खूश झाला. चौकशी केल्यावर त्याला जेंव्हा कळले, की तो चामुंडीचा मुलगा आहे, तेंव्हा तर त्याच्या आश्चर्याला पारावार राहिला नाही! चामुंडीला बोलावून घेअून तो तिला म्हणाला, ''तू तर प्रतिज्ञा केली होतीस, मोठ्या लंब्याचवड्या गोष्टी बोलली होतीस; पण अखेर काय झालं? आपल्या मुलाला सरदार नाहीच बनवू शकलीस ना? प्रतिज्ञा कुठे पूर्ण झाली तुझी?''

चामुंडी तरीही ताठ मानेने अुत्तरली, ''माझी प्रतिज्ञा? ती तर कधीच पूर्ण झाली सिंहबल! तू आंधळा झाला आहेस! समोर काय चाललंय हे ही तुला दिसत नाहीय.''

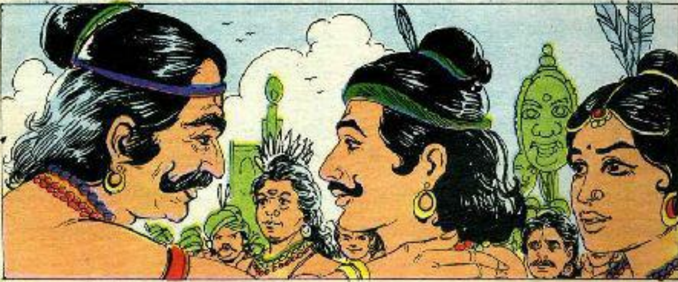
आता मल्लिकाने खरी हकीकत पित्याला सांगितली.

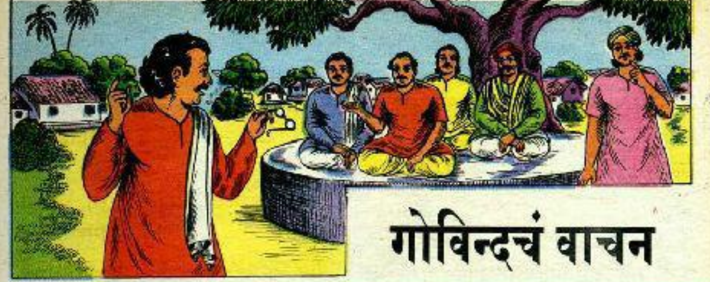
ती ऐकून आश्चर्याने सिंहबल म्हणाला, ''एका वीराचा नाहकच पराजय झालाय.''

प्रथेनुसार सरदाराला प्रत्येक स्पर्धकाला हरवणे भाग असे. एक महिन्यानन्तर पुन्हा घेण्यात आलेल्या स्पर्धेत शिखीमुखने रवीला सहज हरवले.

शिखीमुख सरदार बनला अन् सिंहबलने प्रेमाने त्याला मिठीत घेतले.

ते पाहून चामुंडीच्या डोळ्यांचे पारणे फिटले.

गोविन्दचं वाचन

रत्नपूर गावात गोविन्द नावाचा एक लहानसा शेतकरी होता. गावातली माणसं रोज संध्याकाळी गावच्या मध्यावर असलेल्या चौथऱ्यावर गप्पा मारायला बसत. आपलं काम संपवून गोविन्दही त्यांच्यात जाअून बसे व गप्पा ऐके. पण त्यानं कधी मधेच तोंड घातलं, तर सगळे त्याची टिंगल करून हसू लागत.

असं घडलं म्हणजे बिचारा गोविन्द चेहरा पाडून तिथून अुठून निघून जाई. पण पुन्हा दुसऱ्या दिवशी मात्र पुन्हा हजेरी लावीच! एकदा असाच बसलेला असताना तिथे परमेश नावाचा त्याच गावचा माणूस आला, तेंव्हा बसलेल्यांपैकी एकानं त्याला विचारलं, ''अरे तू तर आपले डोळे दाखवायला शहरात जाणार होतास ना?'' तेंव्हा पटकन आपल्या खिशातला चष्मा काढून दाखवत परमेश म्हणाला, ''जाअून आलो सुद्धा! हा पहा वैद्यानं दिलेला चष्मा. चष्मा लावून आता छान वाचू शकतो मी सगळं! पूर्वी तर मोठी मोठी अक्षरं ही डोळ्यांना नीट वाचता येत नसत.''

एकजण म्हणाला, ''हो! चष्मा चांगला असेल तर काहीही वाचता येतं खरं.''

दुसरा एकजण म्हणाला, ''मग मलाही जायला हवं त्याच्याकडे. मलाही वाचता येईनासं झालंय हल्ली.''

त्यांचं बोलणं ऐकून गोविन्दला आश्चर्य वाटलं अन् आनन्दही झाला. दुसऱ्याच दिवशी तो शहरात जाअून त्या वैद्याची चौकशी करू लागला. एका माणसाला त्यानं विचारलं, ''आमच्या गावपाटील सूरदासच्या नंबर दोनच्या मुलाला - परमेशला - चष्मा देणाऱ्या वैद्याचा पत्ता सांगू शकाल का मला?'' बऱ्याच लोकांना त्याने हा प्रश्न विचारला; पण बहुतेकांनी, ''मला नाही ठाअूक.'' असंच अुत्तर दिलं. शेवटी एकानं गोविंदला विचारलं, ''अरे तू कोण, कुठल्या गावचा, तुझा हा

रेणुका पवार

परमेश कोण - वगैरे इथे कुणालाच काही माहिती नाही. तेंव्हा विसरून जा ते सारं. पुन्हा कुणाला विचारू नकोस असलं काही. याच गल्लीत सुंदर नावाचा एक नामांकित नेत्रवैद्य आहे. त्याच्याकडे जा मुकाट्यानं. नशीब असलं तर तुलाही ठीक करू शकेल तो.''

आता गोविन्द सुंदरचं घर शोधून त्याच्याकडे गेला. आपलं अन् गावाचं नाव सांगून तो सुंदरला म्हणाला, ''वैद्यमहाराज, आमच्या गावच्या परमेशला तुम्हीच चष्मा दिलात कां? त्याला आता छान वाचता येतंय.''

जरासा विचार करून नेत्रवैद्य म्हणाला, ''तो कोण, कुठल्या गावचा वगैरे मला नाही माहीत; पण परमेश नावाच्या एकाला मी चष्मा बनवून दिला खरा!'' त्याचं अुत्तर ऐकून खुश झालेला गोविन्द लगेच म्हणाला, ''वा:! भाग्य असावं तर असं! मलाही त्याच्यासारखाच चष्मा द्या ना बनवून.''

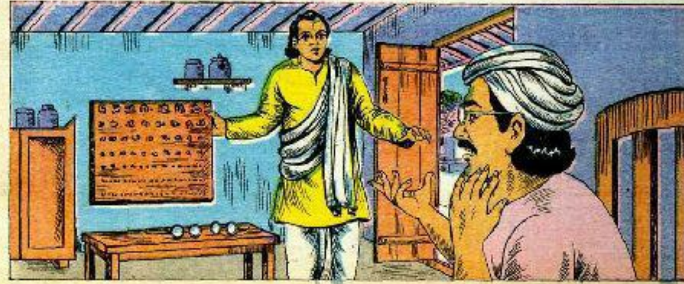
वैद्यानं गोविन्दला खुर्चीवर बसवलं अन् त्याच्यासमोर लहानमोठ्या अक्षरांचा एक तक्ता ठेवून लहानापासून मोठ्या अक्षरांवर बोट ठेवून विचारू लागला, ''हे येतंय वाचता? हे येतंय वाचता?''

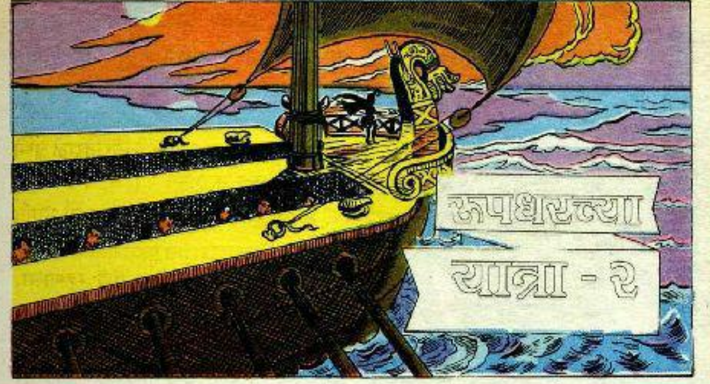
पण गोविन्द दर वेळी ''नाही, नाही;'' असंच म्हणत राहिला. शेवटी निरनिराळे चष्मे वैद्यानं गोविन्दला लावून पाहिले. पण ''मला काही वाचता येत नाहीय,'' असंच तो सांगत राहिला.

शेवटी नाराज झालेला वैद्य म्हणाला, ''तुझ्या डोळ्यात काय दोष आहे, तेच कळत नाहीय मला!''

गोविन्द म्हणाला, ''आमचा परमेश तर सर्वांना सांगतोय की, तुम्ही दिलेला चष्मा लावून आपल्याला छान वाचता येअू लागलंय! मी निरक्षर आहे, पण मलाही वाचायची खूप हौस आहे. मला वाटलं होतं की परमेशसारखा चष्मा दिलात तर मलाही वाचता येईल. म्हणून तर आलो मी तुमच्याकडे इतकी पायपीट करून!''

आता मात्र वैद्याचेच डोळे गरगरा फिरू लागले!

(ट्रॉयच्या पतनानन्तर रूपधर मायदेशी जायला निघाला. परंतु आपल्या अनुचरांसह तो वादळात सापडला. त्याच्या नौका बरेच दिवस दिशाहीन भरकटत राहिल्या. शेवटी ते सर्व एका बेटावर पोचले. तेथील रहिवाशांची माहिती काढण्यासाठी रूपधर निघाला. बाकी सर्वांना बोटींच्या रक्षणासाठी मागे ठेवून निवडक बारा माणसांसह निघाला अन् एका गुहेत अडकला. ही गुहा एका फाललोचन जातीच्या राक्षसाची होती.) यानन्तर -

त्या राक्षसाचा आवाज अैकून रूपधर अुत्तरला, ''अरे, आम्ही ट्रॉयहून परत निघालेले ग्रीक सैनिक आहोत. दुर्दैवानं समुद्रात मोठं वादळ अुठलं अन् आमच्या नावा भरकटल्या. आम्ही तुमचे अतिथि आहोत. योग्य असं आमचं स्वागत कर.''

रूपधरचे बोलणे ऐकून राक्षस विकटपणे हसत म्हणाला, ''बरं आता सांग, तुमची नाव आहे कुठे? जवळच आहे की दूर? बाकीच्या गप्पा सोड अन् प्रथम माझ्या प्रश्नाचं अुत्तर दे.''

राक्षस असा प्रश्न का विचारत आहे, हे रूपधरच्या ताबडतोब लक्षात आले. तो म्हणाला, ''आता शिल्लक असेल, तर ना आम्ही तिचा पत्ता सांगणार? ती तर आपल्या या बेटाच्या किनाऱ्यावरच्या खडकांवर आपटून पार मोडून गेली.''

राक्षसाने आपला हात लांब पसरून दोन सैनिक पकडले अन् त्यांना जमिनीवर आपटून मारून टाकले. नंतर एकएक करून त्यांना आगीत भाजून त्यांची हाडेसुद्धा शिल्लक न ठेवता

खाऊन टाकले. भोजन संपल्यावर तो फाललोचन राक्षस चार पाच घड्यांतले दूध पाण्यासारखे घटाघटा प्यायला अन् आपल्या बकऱ्यांच्या कळपातच निश्चिन्तपणे झोपून गेला.

हृदयातच एकदम तलवार खुपसून राक्षसाला ठार करायचा रूपधरचा विचार होता; पण राक्षसाने गुहेचे दार इतक्या मोठ्या दगडाने बन्द करून घेतले होते, की ते त्यांना सर्वांना मिळूनही अुघडणे अशक्य ! राक्षसाला मारून टाकले तर शेवटी सर्वांना भुकेने तडफडून मरायचीच वेळ आली असती.

सकाळ झाली. राक्षस झोपेतून जागा झाला. शेळ्यांचे दूध काढून त्याने करडे त्यांच्या आयांकडे सोडली. नंतर पुन्हा दोन सैनिक मारून कालच्याप्रमाणेच खाऊन टाकले अन् आपल्या शेळ्याबकऱ्यांचा कळप हाकलत त्यांना गुहेबाहेर घेऊन गेला. ग्रीक सैनिक पळून जाअू नयेत म्हणून पुन्हा त्याने गुहेचे तोंड दगडाने झाकून टाकले.

रूपधरला एक अुपाय सुचला.

गुहेत रहाणारा राक्षस गुहेत येताना बरोबर एक काठी घेऊन आला होता. ती अजून गुहेतच होती. काठी कसली, तो तर त्यांच्या डोलकाठी एवढा एक मोठा खांबच होता. तो खांब रूपधरने आपल्या साथीदारांच्या साह्याने कापला व त्याचे एक टोक चांगले तासले. तासलेले टोक त्याने गुहेतल्या आगीत तापवून कडक बनवले, आणि मग ते लाकूड त्याने गुहेत पडलेल्या लेंड्यांच्या ढिगात लपवून ठेवले. रूपधरने ठरवले होते की, रात्री जेंव्हा राक्षस झोपेल तेंव्हा आपल्या साथीदारांच्या मदतीने ते लाकडाचे धारदार बनलेले टोक त्याच्या डोळ्यात खुपसायचे अन् त्याला आंधळा बनवायचे. या कामासाठी आपल्या साथीदारांपैकी चार जणांची निवडही त्याने करून ठेवली.

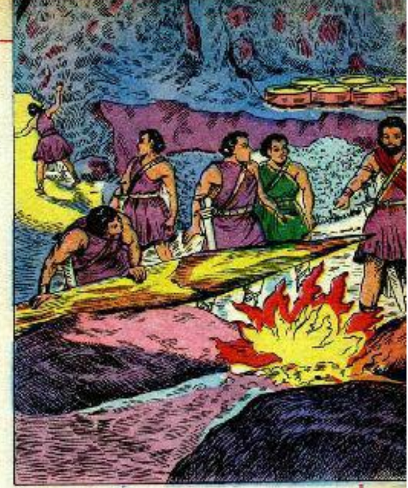
संध्याकाळ झाल्याबरोबर राक्षस आपल्या शेळ्या-मेंढ्यांच्या कळपासह गुहेत परत आला. शेळ्यांची धार काढल्यावर त्याने गुहेचे दार बन्द करून घेतले. नंतर पुन्हा आणखी दोन सैनिक पकडून त्याने खाऊन टाकले.

इतक्यात रूपधरने आपल्याबरोबर आणलेले पेय एका लाकडी भांड्यात भरले. ते घेऊन तो राक्षसाजवळ गेला अन् नम्रपणे बोलू लागला. "फाललोचना, हे घे. या पेयाची चव पहा तरी. तुला नरमांसाची चव ठाअूक आहे, पण या पेयाची चव कधी चाखली नसशील तू ! हे दिव्य पेय मी तुझ्यासाठीच आणलं आहे. तू तर मोठा वाईट प्राणी आहेस. आमच्याबद्दल तुझ्या मनात जराही दयाबुद्धी नाही. असा कडूपणाने वागलास तर तुझ्या मदतीला, किंवा तुला भेटायला तरी कोण येणार?"

राक्षसाने रूपधरने दिलेले भांडे हातात घेतले अन् तो ते पेय घटाघट पिअू लागला. त्याला ते मोठे चविष्ट वाटले.

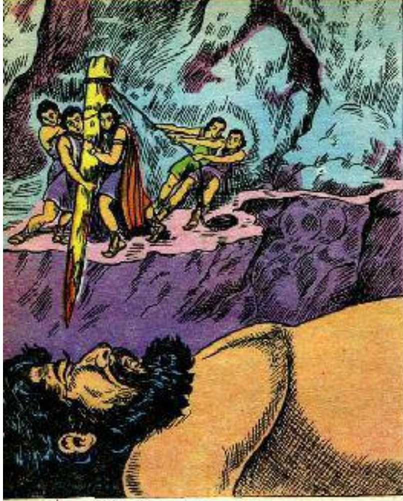
"अरे, आणखी असेल तर दे ना. तुझं नावही सांग मला. आमच्या पद्धतीप्रमाणे तुझं आतिथ्य ही करीन मी. तसा आम्ही इथे द्राक्षांचा रस पितो, पण तो इतका स्वादिष्ट नसतो. या पेयाची गंमत काही निराळीच आहे." राक्षस म्हणाला.

राक्षस असे बोलला खरा; पण रूपधर अजून खूप सावधगिरीच बाळगून होता. तो अुत्तरला, "माझं नाव फक्त माणूस आहे. लक्षात ठेव, आता आपल्या वचनाप्रमाणे तू माझा पाहुणचार करायला हवास." अन् असे बोलून त्याने आणखी तीन भांडी त्या पेयाने भरली व एक एक भांडे तो राक्षसाच्या हाती देत राहिला. राक्षस हाती आलेले भांडे पटापट रिकामे करत

राहिला.

ते पीत असतानाच राक्षसाला नशा चढू लागली व तो बडबडू लागला, "अरे फक्त माणसा ! हे बाकीचे संपून जात नाहीत, तोपर्यन्त मी तुला खाणार नाही. आमच्यात पाहुणचार इतकाच असतो." हे बोलत असतानाच तो नशेत बुडून आडवा पडला. आता रूपधरने लेंड्यांच्या ढिगातली काठी बाहेर काढली अन् तिचे टोक रसरशीत लाल दिसू लागेपर्यंत ते आगीत तापवले. नन्तर आपल्या साथीदारांना प्रोत्साहन देअून सजग रहायला सांगितले. सर्वजण मनाने तयार होअून अुत्साहित झाल्यावर ती काठी घेअून राक्षसाजवळ आले अन् त्यांनी लाल झालेले ते

काठीचे टोक एकदम जोर लावून राक्षसाच्या डोळ्यात खुपसले.

राक्षसाच्या किंचाळण्याने अन् वेदना भरल्या कण्हण्याच्या आवाजाने गुहा दुमदुमली. त्या आवाजाने शेळ्यामेंढ्याही दचकून एकदम घाबरून अुभ्या राहिल्या. त्यांची शरीरे भीतीने आक्रसल्यासारखी झाली. अन् थोड्याच वेळात राक्षसाच्या आक्रोशात त्यांचा बेंऽ बेंऽ आवाजही मिसळून एकच गोंधळ झाला. राक्षसाने अुठून डोळ्यात खुपसले गेलेले लाकूड अुपसून बाहेर काढले आणि इतर फाललोचनांनी आपल्या मदतीला यावे म्हणून तो पुन्हा ओरडू लागला. आसपासच्या गुहांतून रहाणारे अन्य फाललोचन त्याचे ओरडणे ऐकून धावतच त्याच्या गुहेजवळ आले आणि बाहेरूनच ओरडू लागले, "अरे काय झालं? इतकं ओरडून आमची झोप का मोडलीस तू? तुझ्या बकऱ्या कोणी चोरल्या का? का तुला कोणी आपली शक्ती वापरून किंवा कशाने तरी मारत आहे?"

"हो, हो ! मला हा फक्त माणूस मारतो आहे." राक्षसाने ओरडून सांगितले.

"काय ? फक्त माणूस मारतोय तुला? काय वेड्यासारखा बकतो आहेस रे? आता मूर्खासारखं बोलायचं सोडून झोप मुकाट्यानं ! तब्येत बरी नसेल तर सकाळपर्यन्त झोपेत आपोआप बरी होऊन जाईल बघ." अन् असे बोलून ते फाललोचन तेथून निघून गेले. यापेक्षा जास्त एकमेकांची विचारपूस करायची पद्धतच त्यांच्यात नसावी.

आता गुहेतला राक्षस आंधळा झाल्याने भोवतालचे काहीच पाहू शकत नव्हता. त्यामुळे चाचपडत तो गुहेच्या दाराशी पोचला. तिथला दगड हलवल्यावर गुहेतली माणसे बाहेर जाअू नयेत म्हणून तो तिथेच आसन जमवून बसून राहिला.

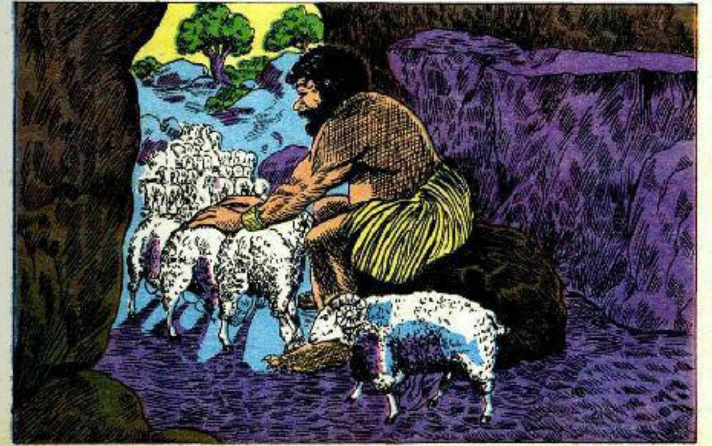
ग्रीक सैनिक बाहेर पडायचा प्रयत्न करतील, तेंव्हा त्यांना पकडायची त्याची योजना होती.

परन्तु रूपधरही कोणी 'येरा गबाळा' माणूस नव्हता ! त्याची बुद्धी मोठी तीक्ष्ण होती. गुहेतून साथीदारांसुद्धा बाहेर पडायच्या अनेक अुपायांचा त्याने साधकबाधक विचार केला. त्यातली एक युक्ती त्याला खूप आवडली.

राक्षसाच्या बकऱ्या चांगल्या जाडजूड व तगड्या होत्या. आकारानेही चांगल्या मोठ्या होत्या त्या. रूपधरने तीन तीन बकऱ्या एकत्र बांधल्या अन् त्यांच्या पोटाखाली एक एक साथीदार बांधून ठेवला. अशा प्रकारे आपल्या साथीदारांसाठी अगोदर व्यवस्था केल्यावर आता तो एकटाच काय तो अुरला. गुहेतली सर्वात मोठी बकरी त्याने स्वत:साठी बाजूला निवडून ठेवली होती. थोड्याच वेळात सकाळ झाली. शेळ्या-मेंढ्यांचा कळप बाहेर चरायला निघायला सिद्ध झाला. गुहेच्या द्वाराशी कण्हत बसलेला राक्षस बाहेर पडणाऱ्या शेळ्या-मेंढ्यांच्या अंगावरून हात फिरवून त्यांना बाहेर जाअू देत राहिला.

त्या वेड्याला हे कळलेच नाही की शत्रु मेंढ्यांच्या खाली लपून बाहेर पडले सुद्धा ! सर्व साथीदार बाहेर पडल्यावर स्वत:साठी पारखून ठेवलेल्या मेंढीची दाट लोकर रूपधरने पोटाखालून घट्ट पकडली अन् तो एकाद्या माकडाच्या पिल्लासारखा लटकू लागला. ती मेंढी बाहेर पडू लागली तेंव्हा तिलाही पाठीवरून तपासत राक्षस म्हणाला, "अग, तू तर रोज सर्वांच्या आधी बाहेर पडत असतेस. आज का मागे राहिलीस? आळशी कुठची ! त्या दुष्ट माणसानं आपल्या मालकाला खूप दारू पाजून मग आंधळा केला म्हणून वाईट वाटतंय का तुला? मी चांगला धडा शिकवीन बघ त्याला. तू पळ आता बाहेर !"

बाहेर आल्याबरोबर रूपधरने मेंढीवरची

आपली पकड सोडून दिली, आणि तो जमिनीवर अुभा राहिला. तिघी तिघींना एकत्र बांधल्यामुळे धडपडत हळूहळ पुढे सरकणाऱ्या मेंढ्या पकडून त्यांची बंधने सोडत रूपधरने आपले साथीदारही मोकळे केले. यानन्तर रूपधरच्या डोकेबाजपणामुळे वाचलेले ते सर्व भराभरा समुद्रकिनारी पोचले. आता कुठे त्यांच्या जिवात जीव आला. आपण वाचू शकू अशी जराही आशा त्यांना नव्हती. त्यामुळे आता ते रूपधरची खूप स्तुती करू लागले.

इकडे रूपधर व त्याच्याबरोबर पुढे गावात चौकशीसाठी गेलेल्या लोकांची वाट पहाता पहाता नौकेवरील इतर योद्धे खूप घाबरून गेलेले होते. त्यांना परतायला फार अुशीर झाल्याने या बोटीवरच्यांना, ते एकाद्या संकटात तर सापडले नाहीत ना, अशी शंका येअू लागली होती. त्यांच्याजवळ पोचल्यावर रूपधरने आपली सारी हकीकत सांगितली. आपल्या मेलेल्या साथीदारांसाठी ते सर्वजण विलाप करू लागले. रूपधरने त्यांचे सांत्वन करून त्यांना धीर देत म्हटले, "आपल्याला आत्ता शोक करत बसायलाही वेळ नाहीये. जितक्या शेळ्या-बकऱ्या सापडतील तितक्या साऱ्या पकडून पटापट आपल्या जहाजावर चढवा. आपल्याला ताबडतोब किनाऱ्यापासून दूर जायला हवं." रूपधरच्या साथीदारांनी पाण्यातली नौका तटावर खेचून आणली. सर्वजण नौकेवर चढले.

नौका पाण्यात जरा दूर गेल्याबरोबर गुहेकडे तोंड करून रूपधर जोराने ओरडला, "अरे अे पापी राक्षसा, तू काय समजलास की मी अन् माझे साथीदार तुझ्या स्वाधीन होअू? आम्हालाही खाअून टाकायचा तुझा विचार होता नाही का ? पाहुण्यांचं आदरातिथ्य करण्याऐवजी त्यांना खाअून टाकण्याच्या कृत्याचा तुला चांगला दंड मिळाला बघ ! आता तरी निदान सुधार आपल्याला !"

राक्षसाला हा आवाज ऐकू आला. तो आता रागाने थर-थर कापू लागला. एक खूप मोठी शिळा अुचलून त्याने ती रूपधरच्या आवाजाच्या दिशेने जोरात फेकली. ती शिळा नौकेपासून फारच थोड्या अंतरावर पाण्यात पडली. अन् त्यामुळे त्या जागी एक मोठी लाट अुसळली. अन् रूपधरची नाव त्या वेगामुळे पुन्हा तटाकडे सरकू लागली. कारण त्या वेगामुळे त्यांचा नावेवरचा ताबा सुटला.

घाबरून रूपधरने महत्प्रयासाने नौका पुन्हा समुद्रात आत नेली आणि डोळा मारून आपल्या साथीदारांना इशारा दिला. यावेळी नौका जेंव्हा पहिल्यापेक्षा दुप्पट अंतरावर गेली, तेंव्हा रूपधरने राक्षसाला आणखी खिजवायचा विचार केला. त्याचे साथीदार त्याला तसे न करण्याबद्दल गयावया करून सांगू लागले. पण त्यांच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करून मोठ्या अुत्साहाने तो ओरडू लागला "अरे अधम राक्षसा, तुला कोणी आंधळं केलं असं जर कोणी विचारलं तर सांग की तो माणूस म्हणजे दुसरातिसरा कोणी नसून ट्रॉयचा विजेता योद्धा रूपधरच होता. त्यांना सांग की, रूपधर इथाकाचा रहिवासी आहे."

यावेळी राक्षसाने पहिल्यापेक्षाही मोठी शिळा अुचलली अन् आपली सगळी शक्ती एकवटून ती नावेकडे फेकली. परन्तु यावेळी मात्र शिळा पडल्यामुळे अुसळलेल्या पाण्याने रूपधरचा फायदाच झाला. कारण त्या लाटेने नौका समुद्राकडेच आत ढकलली गेली. लवकरच रूपधरची नौका समुद्रात अुभ्या असणाऱ्या इतर नौकांजवळ पोचली. त्यात बसलेले योद्धेही आपल्या साथीदारांच्या परतण्याची मोठ्या आतुरतेने वाट पहात होते. आपली माणसे परत आलेली पाहून त्यांना फारच आनन्द झाला. पण थोड्याच वेळात त्यांना राक्षसाने मारलेल्या सैनिकांबद्दल कळताच त्या आनन्दावर विरजण पडल्यासारखे झाले.

नंतर रूपधरने पकडून आणलेल्या शेळ्या-मेंढ्या सर्वांनी सारख्या वाटून घेअून खाअून टाकल्या; मोठ्या अुत्साहाने त्यानंतर दारू पिअून त्यांनी तो दिवस घालवला. रात्री तटावर येअून रेतीत सर्वजण मस्त झोपले. दुसऱ्या दिवशी सकाळीच रूपधरच्या आज्ञेने सर्वांनी नांगर अुचलून घेअून प्रवास पुढे सुरू केला. नौका झरझर पाणी कापत वेगाने जाअू लागल्या.

क्रमशः

चांदोबाच्या बातम्या

प्राण्यांची योग्यता

अमेरिकेतील ओरिगान क्रेटर नॅशनल पार्कमधे १९ जूनला फ्रँक मिलर आपल्या तरुण प्रेयसीबरोबर फिरत होता. त्यांच्याबरोबर ५ वर्षे वयाचा त्यांचा कुत्रा 'बेट' हाही होता. त्यानेही जरा मोकळे फिरून यावे, म्हणून तरुणीने त्याला मोकळे सोडले. बर्फाने वेढलेल्या तिथल्या तलावाच्या

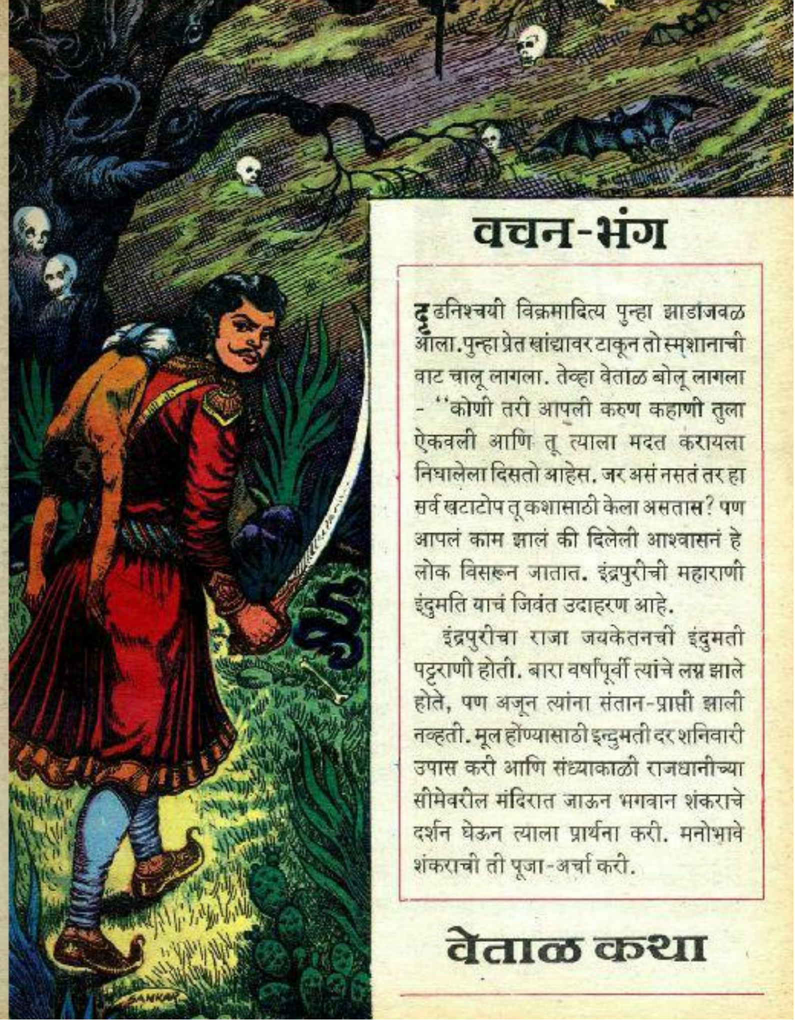
किनाऱ्यावरून बेट मजेत धावत सुटला. पण मधेच घसरून तो चाळीस फूट खोल गडगडत गेला. बरीच दूरवर नजर टाकूनही तो दिसेना, तेंव्हा मिलरने कुत्र्याच्या खेळायच्या वस्तूही तलावात भिरकावून दिल्या. या वस्तूंशी बेट नेहमी खेळत असे. कुत्रा नाहीसा झाल्याने मिलर व त्याची प्रेयसी या दोघांनाही फार वाईट वाटले. परन्तु एका आठवड्यानंतर कुत्रा सुरक्षितपणे शेजारच्या गावात परत आल्याचे आढळले. इतक्या खोलवरून बाहेर निघून रस्ता शोधून या ठिकाणी पोचेपर्यन्त एकूण २९ कि.मी. इतके अंतर पार करून तो आला होता. या घटनेचा उल्लेख करून पार्कचा अधिकारी म्हणाला की, "प्राण्यांची योग्यता खरोखरच फार अपूर्व अशी असते. अशी कोणतीही गोष्ट नव्हे, की जी प्राणी करू शकत नाहीत."

आघात

केरळमधील अलेप्पी जवळील मांघार खेड्यात सुनील रहातो. त्याला मांजरे पाळण्याची भारी हौस. त्यांच्याजवळ सात मांजरे होती. त्यातली अम्मणी नामक मांजरी साऱ्या गाववाल्यांच्या माहितीची झाली होती. ती मोठी नेमस्त होती. केवळ बिस्किटे आणि हिरवी मिरची खाऊन रहात असे ती. समोर माशांचा ढीग ठेवला, तरी एकाही माशाला ती तोंड लावत नसे. गावचे लोक तिच्याबद्दलच्या खूप विचित्र गोष्टी सांगत असत. नुकतीच तिच्याबद्दलची माहिती तिच्या फोटोसह तेथील स्थानिक वृत्तपत्रात छापून आली. अन् विशेष म्हणजे, दुसऱ्याच दिवशी 'अम्मणी' मरून गेली. नंतर दोनच दिवसांनी सुनीलचे वडीलही स्वर्गवासी झाले; अन् नंतरच्या दोन आठवड्यात एक-एक, दोन-दोन दिवसांच्या अंतराने बाकीची सर्व मांजरेही मरून गेली ! सुनीलला हा आघात सहन होईनासा झाला. त्याने 'आता यापुढे मी कधीही मांजरे पाळणार नाही' असा निश्चय केला आहे.

कृत्रिम हृदय

टोकियो विश्वविद्यालयाच्या चिकित्सा-विभागाने नुकताच एक नवा विश्व-अद्यांक स्थापित केला. विभागातील लोकांनी पाच वर्षांच्या एका शेळीला कृत्रिम हृदय बसवले. चारशे दिवसांनंतरही ती चांगली सुदृढ होती. यापूर्वीही १९९२ मधे अमेरिकेतील एका विश्वविद्यालयाने असा प्रयत्न केला होता. पण त्यांनी कृत्रिम हृदय बसवलेले जनावर केवळ ८८ तासच जगू शकले.

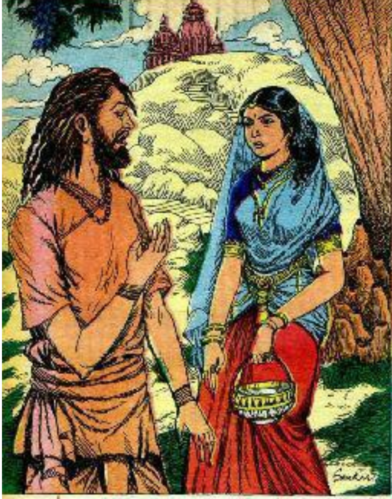

वचन-भंग

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडांजवळ आला. पुन्हा प्रेत खांद्यावर टाकून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा वेताळ बोलू लागला - "कोणी तरी आपली करुण कहाणी तुला ऐकवली आणि तू त्याला मदत करायला निघालेला दिसतो आहेस. जर असं नसतं तर हा सर्व खटाटोप तू कशासाठी केला असतास? पण आपलं काम झालं की दिलेली आश्वासनं हे लोक विसरून जातात. इंद्रपुरीची महाराणी इंदुमति याचं जिवंत उदाहरण आहे.

इंद्रपुरीचा राजा जयकेतनची इंदुमती पट्टराणी होती. बारा वर्षांपूर्वी त्यांचे लग्न झाले होते, पण अजून त्यांना संतान-प्राप्ती झाली नव्हती. मूल होण्यासाठी इन्दुमती दर शनिवारी उपास करी आणि संध्याकाळी राजधानीच्या सीमेवरील मंदिरात जाऊन भगवान शंकराचे दर्शन घेऊन त्याला प्रार्थना करी. मनोभावे शंकराची ती पूजा-अर्चा करी.

वेताळ कथा

एका शनिवारी तिने मंदिरात जाऊन शंकराची पूजा केली. आणि नंतर ती तेथील पुजाऱ्याला म्हणाली - ''मी तीनशे शनिवारी शंकराची पूजा केली. पण भगवान माझ्यावर प्रसन्न झाले नाहीत. मी माता बनू शकले नाही.''

तिला सान्त्वना देत पुजारी म्हणाला - ''महाराणीजी, आपण निराश होऊ नका. आपली मनोकामना पूर्ण होईल असा एक दिवस निश्चित येईल.''

ती परत जाऊ लागली तसा एक ध्वनि तिच्या कानी पडला - ''इंदुमती, इकडे ये !'' तिने वळून मागे पाहिले, तेव्हा वडाच्या झाडापासून काही अंतरावर असलेल्या टेकडीवर तिला एक बैरागी बसलेला दिसला.

बैरागी म्हणाला - ''इंदुमती. तुझी मनोकामना पूर्ण करण्यासाठीच मी इथं आलो आहे.''

वैरागी एक असामान्य माणूस आहे हे लवकरच इंदुमतीच्या लक्षात आले. ती त्याच्या जवळ गेली नि त्याच्या पायां पडत म्हणाली - ''मुनीश्रेष्ठ, आपण कोणी साधारण मानव नाही ! कृपा कराल माझ्यावर ?''

जवळच्या पिशवीकडे बोट दाखवीत बैरागी इंदुमतीला म्हणाला - ''त्या पिशवीत काही केळी आहेत. त्यातलं एकच घे आणि खाऊन टाक. तुझी इच्छा पूर्ण होईल निश्चित.''

मोठ्या आतुरतेने इंदुमतीने पिशवीत हात घातला. पिशवी केळांनी भरलेली होती. तिने पिशवीच्या तळाशी हात घातला आणि एक मोठं केळं बाहेर काढलं. केळ्याचं साल काढता-काढता तिच्या लक्षात आलं की ते एक जोड केळं होतं.

इंदुमती केळं खाऊ लागली, तसा पिशवी हातात घेऊन बैरागी हा-हा म्हणता अदृश्य झाला.

त्या दिवशी रात्री इन्दुमतीने राजाला घडलेली सर्व घटना सविस्तर सांगितली आणि म्हणाली - ''ते नक्कीच एक महापुरुष असावेत !''

पण या घटनेनंतर तीन महिन्यांनी राजवैद्यांनी इंदुमतीची तपासणी केली नि खात्रीपूर्वक सांगितले की ती गर्भवती आहे.

नऊ महिन्यांनी इंदुमतीने जुळ्या मुलांना

जन्म दिला. पिशवीतून काढून खाल्लेल्या जोड-केळ्याप्रमाणे दोघांची शरीरे एकमेकांना जोडलेली होती.

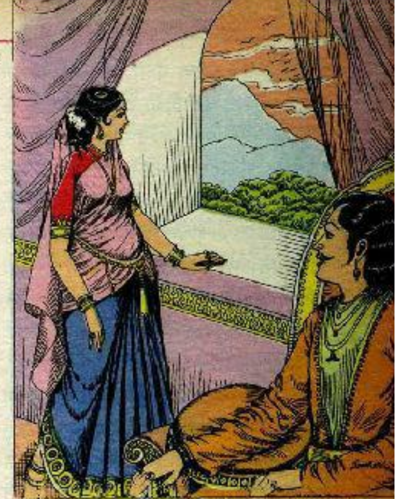
दहा दिवसांनंतर राजवैद्यांनी आपला विचार सांगितला - ''सहा महिन्यात शस्त्र-क्रिया करून यांना अलग केले नाही, तर हे राजपुत्र जगण्याची आशा नाही.''

''मग तोपर्यंत वाट कशाला पहायची? लवकरच शस्त्र-क्रिया करून टाका.'' राजाने आपला विचार व्यक्त केला.

आपली असमर्थता प्रकट करीत राजवैद्य म्हणाले - ''महाराज, ही शस्त्र-क्रिया तर एकादा कुशल व अनुभवी शस्त्र-चिकित्सकच करू शकेल. आपल्या राज्यात असा कोणी चिकित्सक नाही.''

''मग कुठे आहे? शेजारच्या ? शेजारच्या राज्यात कोणी असेल तर आपण त्याचे स्वागत करू. जो कोणी ही शस्त्र-क्रिया यशस्वीपणे करील त्याला आपण मूल्यवान पारितोषिक देऊन त्याचा सत्कार करू.'' इंदुमती म्हणाली.

राजवैद्य अमळ विचार करीत राहिले आणि मग म्हणाले - ''महाराणी, आमच्या माहितीनुसार ही शस्त्र-क्रिया करायला योग्य केवळ एकच एक माणूस आहे. त्याचं नाव अश्विनी दत्त.'' अश्विनी दत्ताचे नाव ऐकताच राजा जयकेतन चिडून म्हणाला - ''आमचा कट्टर शत्रु चंद्रगिरीच्या दरबारातील राजवैद्य ! काही झाले तरी त्याच्याकडून आम्ही ही शस्त्र-

क्रिया मुळिच करविणार नाही. मग राजपुत्रांचे प्राण गेले तरी चालेल. परंतु त्या वैद्यासाठी द्रोही रुद्रसेनापुढे दयेची भीक मुळिच मागणार नाही. मी जिवंत असेपर्यंत हे शक्य नाही.'' गंभीर स्वरात दृढपणे राजाने आपला विचार सांगितला.

जयकेतनला संतान-प्राप्ती झाल्याची वातमी कळल्यावर आसपासच्या राजांनी अभिनंदनपर संदेश पाठविले. चंद्रगिरीचा राजा रुद्रसेन याने मात्र आपल्या संदेशात म्हटले - ''पुत्र-प्राप्ति झाली खरी. पण दोन मुले एकमेकांना जोडलेली आहेत. अशी ती थोडीच जिवंत राहणार?''

याचा जयकेतनला खूपच राग आला. मुलांच्या स्वास्थ्यासाठी रुद्रसेनची मदत घेणं आवश्यक आहे हे राजाला समजून सांगायचा

इंदुमतीने खूप प्रयत्न केला. पण जयकेतनने याला स्पष्ट नकार दिला आणि इंदुमतीला धमकावले - ''पुन्हा अशी गोष्ट मनात सुद्धा आणू नकोस आणि यासाठी मला भरीस घालू नकोस.''

जयकेतन याबाबत काही करणार नाही, आपल्याला मदत करणार नाही हे इंदुमती समजून चुकली. तेव्हां तिने निश्चय केला की आपण स्वतःच अश्विनी दत्ताकडे जायचं आणि त्याच्याकडून ही शस्त्र-क्रिया करून घ्यायची. तिने मुलांना वैद्यांच्या ताब्यात दिले आणि माहेरी जाण्याच्या मिषाने एका दासीला घेऊन ती चंद्रगिरीला जायला निघाली. तिने आपला वेष बदलला आणि दोन दिवस व दोन रात्री प्रवास करून ती चन्द्रगिरीला पोचली.

चन्द्रगिरीला राजवैद्याचा पत्ता तिला सहज-सहज मिळाला. रात्र झाली होती. अश्विनी दत्त ब्रह्मचारी होता. तो घरात स्वयंपाक करीत होता. कुणी तरी दार खडखडवलं, म्हणून तो स्वतःच दार उघडायला आला.

नम्रपणे नमस्कार करीत इंदुमती म्हणाली - ''खूप दूर वरून मी आलेली आहे, थकून गेलेय. मला केवळ आपणच संतान-भिक्षा देऊ शकता.'' आणि तिच्या डोळ्यात अश्रू तरळले.

''रडू नका बाई. खूप दमून आलेल्या दिसत आहात. भूक लागली असेल तुम्हाला? अगोदर भोजन करा.'' असे म्हणत अश्विनी दत्ताने केळीच्या पानावर इंदुमतीला भोजन दिले.

जेवता जेवता इंदुमतीने आपल्या जुळ्या मुलांच्या शस्त्र-क्रियेबाबतचा आपला विचार अश्विनी दत्तला सांगितला.

''आपल्या मुलांबाबत काही काळजी करण्याची आवश्यकता नाही. शस्त्र-चिकित्सा करून आपल्या मुलांचे प्राण वाचविता येतील. आणि ही चिकित्सा मीच स्वतः करीन. तुमचं घर इथून किती दूर आहे ते सांगाल?'' अश्विनी दत्तने आश्वासन देत विचारले.

कसला ही संकोच न करता इंदुमतीने सांगून टाकले - ''मी इंद्रपुरीची राहणारी. मी इंद्रपुरीची महाराणी आहे, महाशय !''

अश्विनी दत्त बुचकळ्यात पडला. त्याच्या चेहऱ्यावरील रंग उडाले. तो म्हणाला - ''मी जर ही शस्त्र-चिकित्सा केली, तर दुसऱ्याच क्षणी माझं शिर चंद्रगिरीच्या किल्ल्याच्या प्रवेश-द्वारावर लटकलेलं दिसेल हे कदाचित् आपणास माहीत नसावं.''

''आपलं काही ही नुकसान होणार नाही, असं मी आपणास वचन देते. आपल्या प्राणावर बेतणार नाही असं मी पाहीन. आपण माझ्यावर विश्वास ठेवा नि मला निराश करू नका.'' इंदुमती गयावया करीत म्हणाली.

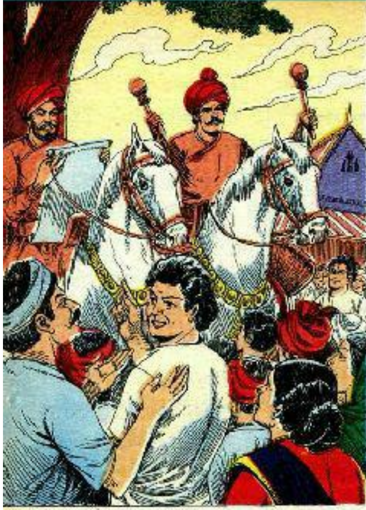
अश्विनी दत्ताने थोडा वेळ विचार केला आणि मग साहस-पूर्वक म्हणाला - ''तर मग चला !'' त्याने घराला कुलूप घातले नि तो इंदुमती बरोबर निघाला.

इंद्रपुरीला पोचताच दुसऱ्या दिवशी अश्विनी दत्ताने शस्त्र-चिकित्सा करून दोन्ही मुलांना वेगळे केले. त्याची शस्त्र-क्रिया यशस्वी झाली. दोन्ही मुले जिवंत आणि स्वस्थ आहेत.

त्याच दिवशी राजा जयकेतनच्या आज्ञेनुसार

राज्य भर मंगल घोषणा करण्यात आली - "शस्त्र-क्रिया करून दोन्ही राजपुत्रांना अलग करण्यात आले आहे. चंद्रपुरीचे दरबारी राजवैद्य अश्विनी दत्त यांनी ही शस्त्र-क्रिया यशस्वीपणे पार पाडली. राजदंपति आणि राज्यातील प्रजा त्यांची अंतःकरणपूर्वक कृतज्ञ आहे."

लवकरच ही बातमी आसपासच्या सर्व राज्यात ही पोचली.

महाराणी अश्विनी दत्तला बहुमोल पारितोषिक देऊ लागली. त्याचा अस्वीकार करीत अश्विनी दत्त म्हणाला - "महाराणी, आपण माझा जो गौरव केला त्याबद्दल मी आपले आभार मानतो."

वेताळाने राजा विक्रमादित्याला एवढी गोष्ट सांगितली आणि म्हणाला - "राजा, इंदुमतीने अश्विनी दत्ताचा वचन-भंगच केला नाही का? कोणत्या ही परिस्थितीत अश्विनी दत्ताच्या प्राणावर बेतणार नाही असे इंदुमतीने वचन दिलेले होते. परंतु शस्त्र-क्रिया यशस्वी झाल्यावर तिने राज्यभर घोषणा केली आणि अश्विनी दत्ताजवळ कृतज्ञता प्रकट केली. घोषणा करून केवळ आपल्याच राज्यात नव्हे तर आसपासच्या राज्यात ही तिने जाहिर केले की शस्त्र-चिकित्सा अश्विनी दत्तने केली. असे करून ती अश्विनी दत्तच्या प्राणीशीच खेळली नाही का? तिने बिचाऱ्याला संकटात टाकले नाही का? आपण जे काम करीत आहोत ते धोक्याचे आहे हे अश्विनी दत्तला माहीत असून ही त्याने संमति का दिली? इंदुमतीची केविलवाणी परिस्थिति पाहून तो का दयार्द्र झाला? महाराणीने आपला गौरव केल्याबद्दल त्याने शेवटी आभार कशासाठी मानले? माहीत असून ही माझ्या या शंकांचे समाधान तू न केलेस तर तुझा शिरच्छेद होईल हे तू जाणतोसच."

शंकांचे निवारण करीत राजा विक्रमादित्य म्हणाला - "आपलं संपूर्ण जीवन स्वास्थ्य-सेवेला वाहिलेला एक महापुरुष आहे अश्विनी दत्त! आपल्या सेवेत काही अडथळा येऊ नये, आपला मार्ग निष्कंटक असावा म्हणून त्याने विवाह ही केला नाही. तो ब्रह्मचारीच राहिला. आपल्या कट्टर शत्रूला रोगाने ग्रासले तर त्याला रोगमुक्त करणे हा खऱ्या वैद्याचा परम धर्म होय. म्हणूनच आपल्या प्राणाची पर्वा न करता अश्विनी दत्त इंदुमतीच्या मुलांची शस्त्र-क्रिया करायला तयार झाला. हे काम एकाद्या सामान्य वैद्याकडून होणारे नव्हते. त्यासाठी अनुभवी व कुशल वैद्याची आवश्यकता होती. अश्विनी दत्त हा एकटाच असा योग्यता-संपन्न वैद्य होता. आसपासच्या राज्यात ही त्याच्या इतका कुशल वैद्य दुसरा कोणी नव्हता. वैद्याचे नाव गुप्त ठेवले असते, तरी चंद्रगिरीच्या राजाच्या ते सहज लक्षात आले असते. आपला दरबारी वैद्य अश्विनी दत्तच ही अवघड चिकित्सा करू शकतो हे त्याला चांगले माहीत होते. शत्रूला उपयोगी पडण्याचा अपराध केल्याबद्दल आपणास कठोर शिक्षा केली जाईल हे अश्विनी दत्त ही जाणून होता. ही सर्व परिस्थिति जाणूनच इंदुमतीने सार्वत्रिक घोषणा केली आणि अश्विनी दत्ताचे नाव सर्वत्र पोचविले. आता रुद्रसेन अश्विनी दत्ताला शासन करण्याचे दुःसाहस करू शकणार नाही, कारण आपल्या सेवा-धर्माला अनुसरूनच अश्विनी दत्ताने आपल्या प्राणांची बाजी लावली होती. चंद्रगिरी सोडून अन्य राज्यात त्याला चांगलाच मान-सन्मान मिळाला. त्याने आपल्या राज्याची प्रतिष्ठा वाढवली. अशा सुशील वैद्याला शिक्षा केली असती तर रुद्रसेनचीच बदनामी झाली असती. उत्साहाच्या भरात त्याने असे केले असते, तर अन्य राज्यांनी आपला विरोध दर्शविला असता, त्याला अनेक नवे शत्रु निर्माण झाले असते. त्याच्या स्वतःच्या प्रजेने ही विद्रोह केला असता. याच भीतीने आपले वैर बाजूला ठेवून त्याला अश्विनी दत्ताचे अभिनंदन करायला लागले असेल. इंदुमतीने या संकटातून मोठ्या कुशलतेने अश्विनी दत्ताची सुटका केली. म्हणूनच तिने अश्विनी दत्ताजवळ आपली कृतज्ञता प्रकट केली. असं करून इंदुमतीने वचन-भंग केला अथवा ती कृतघ्न बनली असं म्हणणं चुकीचं होय."

राजाच्या या स्पष्टीकरणावर संतुष्ट होऊन वेताळ प्रेतासह झाडावर जाऊन बसला.

आधार : सुशील सिन्हा यांची एक कथा

राजनर्तकी

अवन्ती व कुसुमपुर राज्यांचे संबन्ध मैत्रीचे व निकटचे होते. अवन्तीची राजनर्तकी होती कौमुदी. राजाज्ञेचे पालन करण्यासाठी कौमुदी कुसुमपुरला गेली व तेथे झालेल्या विविध अुत्सवातून तिने आपल्या नृत्याचे कार्यक्रम केले. ती अवन्तीकडे परत निघाली असता वाटेतच दरोडेखोरांनी पकडून तिला कैद केले. तिच्याबरोबर सैनिकांनीही स्वत:ला त्यांच्या स्वाधीन केले.

दरोडेखोर राजनर्तकी कौमुदीला आपल्या नायकाकडे घेअून गेले. कौमुदी नायकाला म्हणाली, "तुम्ही मला समजलात कोण ? अवन्तीची राजनर्तकी आहे मी ! महाराजांना हे नक्कीच कळेल की तुम्ही मला अडकवून ठेवलं आहे. ते आपल्या सैन्यासह येतील अन् तुमची पाळं-मुळंही खणून काढतील."

दरोडेखोरांचा तिच्या सांगण्यावर विश्वास बसला नाही. त्यांना वाटले, की ती खोटे बोलत आहे. असणार तर ही नक्कीच कोणी सामान्य बाई ! तेंव्हा त्यांच्यातला एकजण म्हणाला, "बरं तर बरं ! आपण खुद्द महाराणीच आहोत असं नाही म्हणालीस. राजनर्तकी होय तू ?"

हे ऐकून इतर सर्वजणही हसू लागले. दरोडेखोरांचा नाईक तिला म्हणाला, "मग इथे नाचून दाखव अन् सिद्ध कर की तू राजनर्तकीचे आहेस !"

कौमुदी एकदम चिडून म्हणाली, "अरे चल! तुझ्यासारख्या जंगली माणसासमोर नाचू मी? मी नाचेन, तर केवळ राजदरबारातच! जीव घेतलास माझा, तरीही तुझ्यासमोर नक्कीच नाचणार नाही मी."

तिचे बोलणे ऐकून आश्चर्यचकित झालेला नाईक म्हणाला, "होय, ही नक्कीच राजनर्तकी आहे. आपल्या धंद्याचं मूल्य अन् कीर्ति ती बरोबर जाणते; अुत्तम कलाकार आहे ही. हिला आणि हिच्या बरोबरच्या लोकांना सन्मानपूर्वक जंगलाबाहेर पोचवून या." अनुयायांनी आपल्या नेत्याची आज्ञा ताबडतोब अंमलात आणली.

दक्षिणेतील मजबूत किल्ले

लेखिका : मीरा अुग्रा ◆ चित्रकार : अरित्रा

देवगिरी किल्ल्याला दक्षिण भारताचे सिंहद्वार म्हटले जाते. कारण दक्षिणपठारावरील काळ्या फत्तरावर बांधलेला हा मजबूत किल्ला खूपच रहस्यमय व गंभीर दिसतो. त्यामुळेच याला 'देवगिरी' असे नाव पडले असावे.

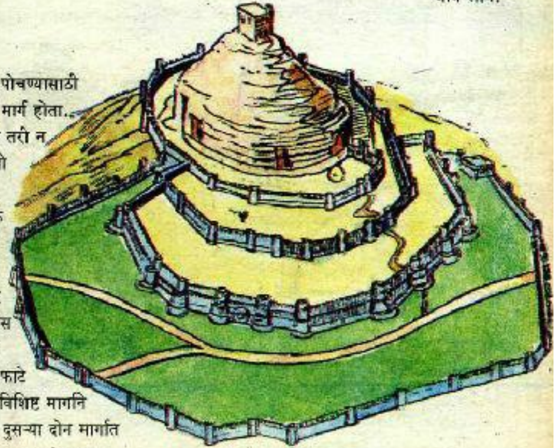
नगराच्या चारही बाजूंना भक्कम असा तट होता. याशिवाय नगराच्या आत पहाडाला (किल्ल्याला) घेरून मजबूत तट व तीन खंदक होते. सर्वात खालच्या बाजूच्या खंदकातील पाण्याची पातळी गरजेनुसार कमी जास्त करण्याची सोयही केलेली होती. शत्रूचे आक्रमण झाले तर पाण्याची पातळी वाढवून या खंदकावरील पूल बुडवून टाकला जाई. इतके करूनही शत्रु पुढे आला तर त्याला पुढे भुयारी मार्गातून जावे लागे.

देवगिरी किल्ल्याचा प्राचीन टेहळणी-बुरूज

किल्ल्यावरील राजप्रासादात पोचण्यासाठी भुयारी मार्ग हाच एकुलता एक मार्ग होता. इथे अगदी डोळ्यात बोट घातले तरी न दिसेल इतका अंधार असे अन् तो रस्ताही मोठा धोक्याचा होता. कारण भिंतीमागे लपलेले सैनिक शत्रूला वाटेतच गाठून मारून टाकत असत. शत्रुसैनिकांची संख्या अधिक असेल, तर भुयार धुराने भरून टाकले जाई व श्वास घेता न आल्याने ते मरून जात.

भुयारी मार्गाला मधेच तीन फाटे फुटलेले होते. त्यातल्या एकाच विशिष्ट मार्गाने सुरक्षित आत जाता येई. चुकून दुसऱ्या दोन मार्गात शिरलेले लोक खाली खाईत पडत, व त्यांना फार

दौलताबाद किल्ल्याच्या रचनेचे चित्र

वेदनामय मृत्यु येई. योग्य भुयारी रस्त्याने कोणी गेलाच, तर त्याला ही राजप्रासादापर्यन्त पोचण्यासाठी आणखीही अनेक अडचणींना तोंड द्यावे लागे.

देवगिरी किल्ला हा इसवी सनाच्या दुसऱ्या शतकातील सातवाहनांच्या काळचा आहे. यादव राजांनीही दोनशे वर्षांहून अधिक इथूनच आपले राज्यशासन चालवले होते. इ.सन १२७४ मध्ये अल्लाऊद्दीन खिलजीने यादव राजाकडूनच हा किल्ला आपल्या ताब्यात घेतला. सुलतान महमद बिन तुगलकने जेंव्हा हा किल्ला पाहिला, तेंव्हा त्याला असे वाटले की, साऱ्या जगात अत्यन्त सुरक्षित असा हा एकच एक किल्ला आहे. यासाठीच काही काळ त्याने देवगिरी ही आपली राजधानी बनवली होती. तेंव्हा या किल्ल्याला 'दौलताबाद' असे नामाभिधान प्राप्त झाले होते.

तुगलकचा एक सरदार बहामन शहा याने गुलबर्गा येथे आपली राजधानी बनवून बहामनी राज्य स्थापन केले.

चांद मिनार दौलताबाद किल्ला

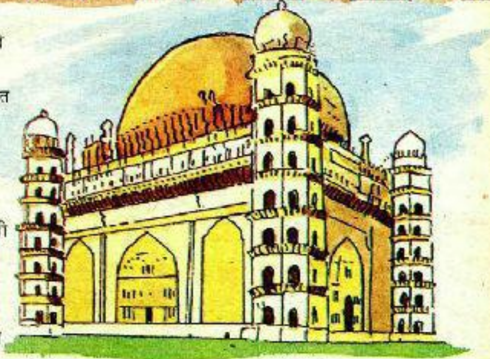
बिदर किल्ल्याच्या तटाच्या भिंती व खंदक

गुलबर्गा किल्ल्यातील आवार

यानंतर बहामनी वंशजांनी बिदर ही आपली राजधानी बनवली. येथे तीन खंदकांनी युक्त असा एक चांगला मजबूत असा किल्ला होता.

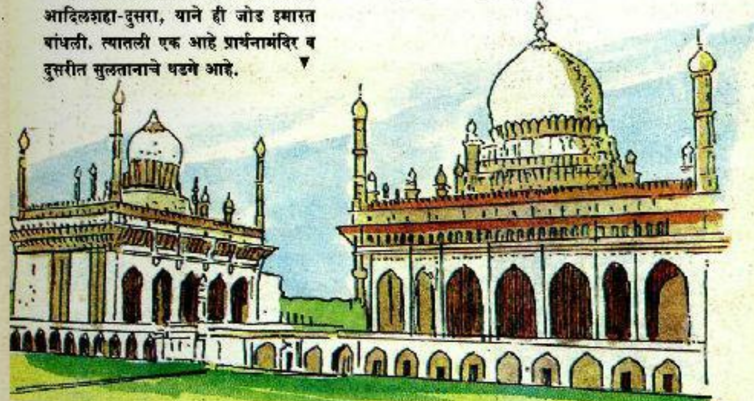
दक्षिण भारतातील मुसलमानांच्या काही मजबूत व प्राचीन अशा इमारती बिदरमधे आहेत.

पंधराव्या शतकाच्या शेवटी बहामनी राज्याचा ऱ्हास होत गेला. १४९० मधे युसुफ आदिलखानने विजापुर सोडून आदिलशाही राज्य स्थापन केले. या वंशातील महम्मद आदिलशहा हा मोठा प्रसिद्ध बादशहा होता. त्याच्या समाधीला गोलघुमट असे म्हणतात. हा घुमट जगातील दुसऱ्या क्रमांकाचा

▲ गोलघुमट. येथे हाताने टाळी वाजवली, की तिचा दहा वेळा प्रतिध्वनी उमटतो. हातावरचे घड्याळ भिंतीला लावले तर समोरच्या भिंतीतून त्याची टिक्‌टिक् ऐकू येते.

इब्राहिम रोजा. तत्त्वज्ञानी, कवि व संगीतज्ञ आदिलशहा-दुसरा, याने ही जोड इमारत बांधली. त्यातली एक आहे प्रार्थनामंदिर व दुसरीत सुलतानाचे थडगे आहे. ▼

विशाल असा घुमट आहे.

या आदिलशहानेच दूरच्या नद्या व तलावातून भूमिगत पाइपातून किल्ल्यात पाणी आणून एक अद्‌भुत कार्य केले.

अहमदनगरचा किल्ला

बहामनी राज्यातून निराळा होणारा आणखी एक सरदार होता अहमद निजामशहा. त्याने निजामशाहीची स्थापना केली. त्याची राजधानी होती अहमदनगर.

१५७५ च्या डिसेंबरमधे मोगलांनी अहमहनगरला वेढा दिला. तेंव्हा आपल्या भावाच्या मुलाची प्रतिनिधी म्हणून चांदबिबी राज्यकारभार पहात होती. तिने मोठ्या धैर्याने मोगलांना तोंड दिले. किल्ल्यातील दारूगोळा संपला, तेंव्हा खजिन्यातील सोन्यापासून तिने तोफगोळे बनवून घेतले असे सांगण्यात येते. १५९६ च्या फेब्रुवारीत तह होऊन तेथे तात्कालिक शान्ति स्थापन झाली.

चांदबिबी

भारताच्या स्वातन्त्र्य चळवळीच्या वेळी या किल्ल्याचा तुरुंग म्हणून अुपयोग करण्यात आला. सरदार वल्लभभाई पटेल, पंडित जवाहरलाल नेहरू, अबुलकलाम आझाद, आचार्य कृपलानी आदि सुप्रसिद्ध राजकीय नेत्यांनी याच किल्ल्यात तुरुंगवास भोगला. या किल्ल्यातील तुरुंगवासातच पं. नेहरूंनी 'डिस्कव्हरी ऑफ इंडिया' नावाच्या सुप्रसिद्ध ग्रन्थाची रचना केली.

पिशाच्च आणि आळशी

शंकर सोळा वर्षाचा असतानाच त्याचे वडील अचानक वारले. शंकर तसा हुशार होता, पण होता एक नंबरचा आळशी.

एक दिवशी शंकरची आई त्याला म्हणाली - ‘‘बेटा, तू जर शेताकडे लक्ष दिले नाहीस, तर ते ओसाड होऊन जाईल. मग आपल्याला खायला ही काही मिळायचं नाही.’’

आईच्या बोलण्यावर चिडून शंकर म्हणाला - ‘‘उन्हात पावसात शेतावर जाणं मला नाही जमणार. दुसरं एकादं काम मिळालं तर पाहतो. पण काम देणार कोण या गावात? हे गाव कसलं - स्मशान आहे स्मशान !’’ असे म्हणत तो घरातून बाहेर पडला. जाता-जाता त्याने एका जंगलात प्रवेश केला.

चालून चालून तो थकून गेला होता. एका चिंचेच्या झाडाखाली तो बसला. आपल्या नाशिबाला दोष देत तो रडू लागला. जगण्याचा त्याला अगदी कंटाळा आला होता. पिशाच्च आता इथे आलं नि त्याने आपल्याला खाऊन टाकलं तर आपण या कटकटीतून एकदाचे मुक्त होऊं असा विचार त्याच्या मनात आला.

दुसऱ्याच क्षणी एक आवाज त्याने ऐकला. ‘‘इथं फक्त मीच आहे एकटा !’’

आश्चर्याने शंकरने मागे वळून पाहिले. एक पिशाच्च विकट हास्य करीत त्याच्या समोर आलं. ते म्हणालं - ‘‘तुझ्या मनात माझ्याबद्दल विचार आला आणि हा आलो मी !’’

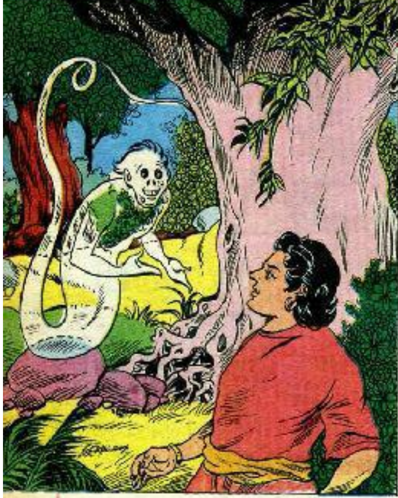
पिशाच्चाला पाहताच शंकर प्रथम घाबरला तो म्हणाला - ‘‘तू मला काही मदत करू शकतोस का?’’

‘‘तुला काय पाहिजे ते सर्व मी देईन. फक्त माझी एक अट तुला मान्य करावी लागेल. आहे कबूल?’’ पिशाच्चाने विचारले.

‘‘काय तुझी अट आहे ?’’ शंकर म्हणाला.

‘‘सहा वर्षे मी तुझा गुलाम बनून राहीन, तुला जे पाहिजे ते देईन. तू एकाद्या राजा

वत्सला जगदाळे

सारखा सुखोपभोग कर, पण फक्त सहा वर्षेचं हं." पिशाच्चाने जणू एक रहस्यच सांगितले.

यात काही तरी धोका आहे असं वाटून शंकरने विचारले- "अन् मग पुढे काय?"

"त्यानंतर मरेपर्यंत तू माझा गुलाम बनून राहणार. मी तुला आपल्या बरोबर घेऊन जाईन.

पण या सहा वर्षांत तू सांगितलेलं एकादं काम मी केलं नाही तर आपली ही योजना रद्द झाली असं समजायचं. तू आपल्या वाटेने चालू लागायचं, मी आपल्या वाटेने जाईन." पिशाच्चाने शंकरच्या प्रश्नाचे उत्तर दिले.

शंकरने पिशाच्चाची अट मान्य केली. दुसऱ्याच क्षणी त्याचे खिसे सोन्याच्या मोहरांनी भरून गेले.

"तुला जेव्हा काही लागेल, तेव्हा माझे स्मरण कर. मी तुझी इच्छा पूर्ण करीन." असं सांगून पिशाच्च अदृश्य झाले.

शंकर घरी आला आणि जे घडलं ते सगळं त्याने आपल्या आईला सांगितलं. सहा वर्षांनी आपला मुलगा पिशाच्चाचा गुलाम होणार हे जाणून आईला फार वाईट वाटले. ती रडू लागली आणि शंकरने ही योजना रद्द करावी असा हट्ट धरून बसली. शंकरला हे आवडलं नाही. शंकरच्या आईने त्याला घराबाहेर काढले आणि दार बंद करून घेतले.

शंकर जंगलात गेला आणि त्याने पिशाच्चाचे स्मरण केले. जेव्हा पिशाच्च त्याच्या समोर उभे राहिले, तेव्हा शंकर त्याला म्हणाला - "मला एक सुंदर घर, दास-दासी आणि पेटी भर सोन्याच्या मोहरा देण्याची व्यवस्था कर."

पिशाच्चाने एका क्षणात शंकरच्या सर्व मागण्या पुऱ्या केल्या. एक महिना भर शंकर सर्व सुखोपभोग करीत राहिला. मग त्याने पुन्हा एकदा पिशाच्चाचे स्मरण केले. तो पिशाच्चाला म्हणाला - "मला जंगलात संचार करण्यासाठी एक हत्ती आणि चार घोडे दे."

पिशाच्चाने लगेच ही मागणी पण पूर्ण केली. आणखी एक महिन्यानंतर शंकरने पुन्हा पिशाच्चाचे स्मरण केले. यावेळी शंकर पिशाच्चाला म्हणाला - "या जंगलात चोर, डाकू आणि लुटारू आहेत अशी मला शंका आहे. त्यांच्यापासून बचाव करण्यासाठी मला चार वाघांची आवश्यकता आहे."

पिशाच्चाने चार वाघ आणले आणि त्यांना घराच्या चार बाजूंना बांधले. एकदा शंकरने पिशाच्चाला सांगितले की त्याच्या घराच्या चारी बाजूंना वीस फुट उंच तट बांधून द्यावा. जवळच जी मोठमोठी झाडे होती ती उपटून टाकायला सांगितली. घराच्या पूर्वेकडे जी छोटी टेकाडे आहेत ती उखडून डोंगरावर टाकायला सांगितली. या सर्व मागण्या ऐकून पिशाच्च खूपच चिडले. ते रागाने शंकरला म्हणाले - "तू मला असे छळशील याची मला कल्पना असती तर मी प्रथमच तुला भेटलो नसतो. तू माझ्या तावडीत सापडणार आहेस हे विसरू नकोस. त्यावेळी मी तुला गरम तेलात टाकून नंतर भडकत्या अग्नीत फेकून देईन. एका झटक्यात मी तुला खाऊन टाकणार नाही. सुरीने तुझे बारीक बारीक तुकडे करून सहा महिने तुला खात राहीन."

खदखदा हसत शंकर म्हणाला - "मी थोडाच तुझ्या हाती लागणार आहे?"

अशा रीतीने सहा वर्षे संपत आली. शंकर जे मागेल ते पिशाच्च देत राहिले.

सहाव्या वर्षात शंकरला काळजी वाटू लागली. आपली चूक त्याच्या लक्षात येऊ लागली. शेवटच्या दिवशी आपल्या घरासमोर उभा राहून तो विचार करीत राहिला. तो

तेथून निघाला आणि तलावाच्या जवळ पोचला. बेडकांच्या आवाजाने वातावरण दुमदुमत होते. एका बेडकाने पाण्यातून उडी मारली आणि थेट शंकरच्या डोक्यावर आला. शंकरने डोक्याकडे हात नेला, तशी बेडकाने पाण्यात उडी मारली.

हे सर्व पाहून शंकरच्या डोक्यात एक विचार चमकून गेला. एक दीर्घ श्वास घेऊन शंकर ओरडला - "हे पिशाच्चा, लवकर ये." झाडाच्या फांद्यांतून पिशाच्चाने शंकर पुढे उडी मारली.

"मी तुला आता जे काम सांगणार आहे, ते तू केलंच पाहिजे." शंकर म्हणाला.

"आपली सहा वर्षांची मुदत ठरलेली

होती. ती संपायला अजूत अर्धा तास अवकाश आहे. सहा वर्षें तू मला जे जे करायला सांगितलंस ते ते सर्व मी केले. आता झटपट सांग, काय काम आहे बरं तुझं? मग तू माझा गुलाम बनणार आहेस. मी तुला कच्चाच खाऊन टाकणार आहे!'' पिशाच्याच्या बोलण्यात त्याचा उतावळेपणा स्पष्ट दिसत होता.

''मी बेडकांचं संगीत ऐकू इच्छितो. तलावातल्या बेडकांचं नव्हे. तू झाडावर चढ, फांदीवरून तलावातले बेडूक काढ नि त्यांना फांदीवर बसव. मग मी त्यांचं मधुर संगीत ऐकेन.'' शंकरने आज्ञा केली.

लाल लाल डोळे वटारीत शंकरकडे पहात पिशाच्च रागाने म्हणाले - ''तुला कावळ्यांचं संगीत ऐकावंस वाटलं नाही हे बरं झालं. तुझी मजल बेडकांपर्यंतच आहे. मागून मागायचं तर काय पण मागितलंस?'' असे विचारीत पिशाच्चाने तलावात उडी मारली. जे बेडूक हाती लागले त्यांना फांदीवर बसवलं. आणखी काही बेडकांना पकडण्यासाठी ते तलावात बुडी मारायला निघालं, इतक्यात फांदीवरच्या सर्व बेडकांनी तलावात उडी मारली.

पिशाच्चाला खूप राग आला. तरी पण बेडूक पकडून त्यांना फांदीवर ठेवण्याचे काम तो करीतच राहिला. आणि बेडूक फांदीवरून तलावात उड्या मारीत राहिले. अर्धा तास हे असं चालू राहिलं.

आता उत्साहाने शंकर पिशाच्चाला म्हणाला - ''दिलेल्या शब्दाप्रमाणे तू आपलं काम करू शकला नाहीस. सहा वर्षांची मुदत ही आता संपली आहे. आपण दोघे ही आपापल्या वाटेने चालू लागू. मी आता माझा आळस सोडून देतो. घरी जाऊन शेतीवाडीच्या कामात लक्ष घालीन नि आईची सेवा करीन.'' आणि शंकर आपल्या गावाकडे निघाला.

पिशाच्च बिचारे आता काय करणार? ते आपल्या मनात म्हणाले - ''अरे आळशा, किती हुशार आहेस रे तू! इथून पुढे मी आळशी माणसावर मुळिच विश्वास ठेवणार नाही.'' आणि पिशाच्च अदृश्य झाले.

चिन्तूची बुद्धिमानी

चंचलपुरच्या चिंतूला वाटे की आपल्यासारखा बुद्धिमान गावात कोणी नाहीच. प्रत्यक्षात मात्र सर्वजण त्याला महामूर्ख समजत असत. आपली बुद्धिमानी पुराव्यासह सिद्ध करावी, अशी त्याची तीव्र इच्छा होती. एक दिवस तो गावपाटलाकडे गेला.

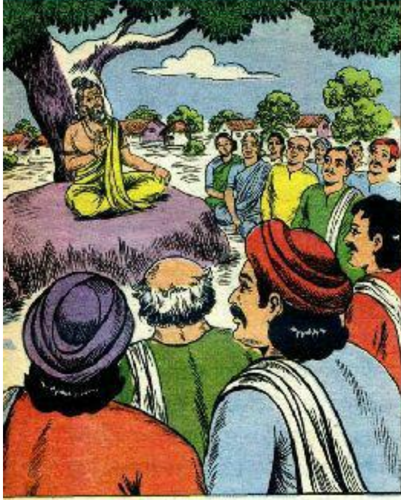
पाटील त्याला म्हणाला, ''तू अगदी महामूर्ख आहेस, असं सगळ्या गावकऱ्यांचं म्हणणं आहे. त्यामुळे तू काहीही म्हणालास, तरी ते विश्वास नाही ठेवणार. तेव्हा तू असं कर - आसपासच्या एकाद्या गावच्या ज्यांना आपले गावकरी बुद्धिमान मानतात, अशांपैकी एकाद्या माणसाला गाठून त्याची मान्यता मिळव. तू बुद्धिमान असल्याचं त्याला सिद्ध करून दाखव. नंतर त्याच्या सहीचं शिफारस-पत्र घेऊन ये.''

चिन्तू दुसऱ्या गावी जायला तयार झाला. पण त्याच वेळी चंचलपुरमधे एक सिद्ध पुरुष दाखल झाला. त्याची अुपदेशपर प्रवचने ऐकायला गावचे लोक गोळा झाले. या योग्यानेच मान्य केले, तर गावचे लोकही आपल्याला बुद्धिमान मानतील; म्हणून चिन्तूही एक दिवस तेथे जाअून प्रवचन ऐकू लागला.

सिद्ध पुरुषाने त्या दिवशी बऱ्याच वैशिष्ट्य-पूर्ण गोष्टी सांगितल्या. तो म्हणाला की, 'कावळ्यात पांढरा कावळा कधी नसतोच; तेंव्हा असा कावळा शोधू जाणं हा शुद्ध मूर्खपणा होईल.' पुढे त्याने असेही सांगितले की, सर्व प्राणी हे एकच आहेत, समान आहेत. रावण हा मोठा शक्तिशाली होता, पण शेवटी काय अुपयोग झाला? परस्त्रीच्या मोहात पडून त्याचे पतनच झाले! तेंव्हा माणसाने दुर्गुणांपासून नेहमी दूर रहावे!

चिन्तू नंतर अतिथिगृहात जाअून सिद्ध पुरुषाला भेटला. तो म्हणाला, ''स्वामीजी, तर्कशास्त्रात माझी बरोबरी करू शकेल, असा

कावेरी देव

कोणी इथे नाहीच. आपण ज्या गोष्टी सांगितल्यात त्या तर्कशास्त्राच्या नियमात मुळिच बसत नाहीत. मी आपल्या शंकांचं निरसन करून घेण्यासाठी तुमच्याकडे आलो आहे.''

योगी म्हणाला, ''अवश्य विचार बेटा !'' चिन्तूने विचारले, ''आपण म्हणालात की, पांढरा कावळा अस्तित्वात नाही. पण याला पुरावा काय?''

योगी अुत्तरला, ''निदान माझ्या माहितीनुसार, आजपर्यन्त पांढरा कावळा कोणी पाहिलेलाच नाही.''

''मग माझ्या माहितीनुसार, आजपर्यन्त ईश्वर कोणी प्रत्यक्ष पाहिलेला नाही. मग याचा अर्थ काय असा धरायचा का, की ईश्वर अस्तित्वातच नाही?'' चिन्तूने पटकन् तार्किक प्रश्न केला.

''ईश्वराचं अस्तित्व मान्य करायला कितीतरी कारणं आहेत, अुद्देश आहेत. पण पांढऱ्या कावळ्याचं अस्तित्व मान्य करण्यात काहीच साधणार नाहीय.'' योगी शान्तपणे अुत्तरला.

यावर चिन्तू हसत म्हणाला, ''पण सत्य जाणण्यासाठी अुद्देश असायची गरज काय? तर्कशास्त्राच्या आधारे मी शाबित करू शकेन की पांढरा कावळा असू शकतो. ऐकाल माझा तर्क?''

मोठ्या कुतुहलाने योग्याने आपले डोके होकारार्थी हलवले. आपला गळा साफ करत चिन्तू बोलू लागला, ''माणसांमधे काही काळी, काही गोरी असतात; कुत्रे, गायी वगैरे सुद्धा अशाच विविध रंगांच्या असतात. बरोबर? मग कावळेच का नाही पांढरे असू शकणार ?''

सिद्ध म्हणाला, ''हो, असू शकतील. वादविवाद कशासाठी बेटे? काही शंका असेल तर विचार, मी ती दूर करीन.''

चिन्तू म्हणाला, ''आपण रामायणाची कथा सांगितलीत तेंव्हा मला असं वाटलं की रावणच रामापेक्षा चांगला आहे. मला तर असंही वाटलं की राम फार वाईट व्यक्ती आहे.''

''ज्याच्या-त्याच्या बुद्धीप्रमाणेच त्याचे विचारही असतात.'' सिद्ध बोलला.

''यात बुद्धीचा काहीच संबंध नाही स्वामीजी. आपण ऐकायला तयार असाल तर तर्काच्या आधारे मी सिद्ध करीन की माझं म्हणणंच बरोबर आहे.''

सिद्ध तर त्याचा तर्क ऐकायला आतुरच होता.

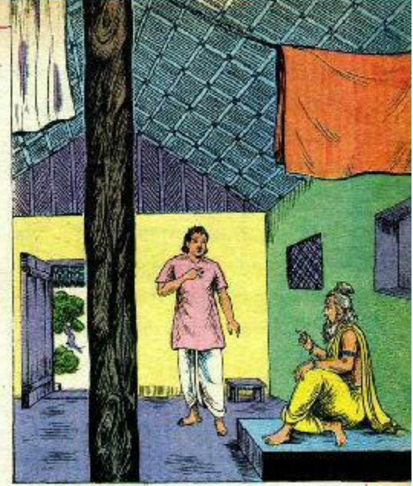
चिन्तूने आपलं तर्कज्ञान पाजळायला सुरुवात केली. ''वाल्मिकी हे रामाचे भक्त होते. त्यांनी रामायण रचले. म्हणूनच त्यांनी रामाला कथानायक अन् त्याचा शत्रू रावण याला खलनायक बनवले. बरोबर ?''

''मी तुझं विधान खोडून काढू शकत नाही. पण वाल्मिकी हे रामाचेच भक्त का होते? रावणाचे का नव्हते?'' सिद्धाने विचारले.

''रावणाचेही भक्त होतेच की ! पण जे युद्धात जिंकतात, त्यांची लोक स्तुती करतात, त्यांनाच मोठेपणा मिळतो. श्रीरामाने तर अनेक अन्याय करूनच रावणाचा संहार केला. वाल्मिकीकडून रामायण रचून घेअून स्वतःला श्रेष्ठ म्हणवून घेतलं. आपलीच टामटाम करवून घेतली अन् त्याद्वारे आपल्या मोठेपणाचा प्रचार केला.'' चिन्तूने तार्किक विधान केले. सिद्ध हसून म्हणाला, ''फारच बुद्धिमान आहेस तू.''

त्याबरोबर चिन्तू म्हणाला, ''हां, तुम्ही हे खरं मानलंत, पण आमच्या गावचे लोक तसं मानायला तयार नाहीत. माझी आपणाला अशी विनंती आहे की, आपणच हे सत्य त्यांना सांगावं.''

''ठीक आहे. अुद्या माझं प्रवचन सुरू होण्यापूर्वी मी तुला बोलावीन. पांढरा कावळा अन् रामायण यांबद्दल तुला जी माहिती आहे, ती तू गावकऱ्यांना सांग. पाहू या कोण तुझं विधान खोडून काढायचं धाडस करतंय.'' योगी म्हणाला.

चिन्तू मोठ्या खुशीने घरी निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी मनातले सगळे चिन्तूने लोकांसमोर सांगितल्यावर योग्याने विचारले, ''चिन्तूनं आत्ता केलेल्या विधानांचं तार्किक आधारानं कोणी खंडन करील काय?''

कोणीही पुढे यायला तयार झाले नाही. फक्त गावपाटीलच अुठून म्हणाला, ''याच्या बोलण्याचं खंडन फक्त आपणच करू शकाल.''

पाटलाचे बोलणे ऐकून चिन्तूला 'आपण

कोणी फार बुद्धिमान आहोत' असे वाटले. 'आपले बोलणे कोणी खोडून काढू शकत नाही. योगी स्वतः तर कालच हारला आपल्यापुढे!' अशी कल्पना करून त्याला आता वाटले की, 'योगी आता नक्कीच आपल्याला सर्वांसमोर बुद्धिमान म्हणून जाहीर करेल.'

योग्याने बोलायला सुरुवात केली, "एक काळ असा होता की देवीची साथ पसरल्यावर देवाला बळी वगैरे अर्पण केले जात. पण नंतर काही बुद्धिमान लोकांनी ही समजूत चुकीची असल्याचे सिद्ध करून रोगनिवारणासाठी लस शोधून काढली. एक काळ होता की लोक समजत होते की आपली पृथ्वी सपाट आहे. पण काही बुद्धिवन्तांनी ही धारणा चुकीची असल्याचं सिद्ध केलं; आणि त्यामुळेच आपल्याला खगोलशास्त्राबद्दल माहिती मिळाली. बुद्धिमान प्रथम जे सांगतात ते सर्वांना असंच विचित्र वाटतं. पण त्यामुळे मनुष्यजातीचा नंतर फायदाच झाला आहे."

योग्याचे हे बोलणे ऐकून तर चिन्तूला आता स्वर्ग दोन बोटेच उरल्यासारखं वाटू लागलं. गावकरी योग्याचे बोलणे उत्सुकतेने ऐकत होते.

सिद्ध योगी पुढे बोलू लागला, "बुद्धिवन्तांचे विचार सामान्य लोकांसारखे नसतात. जनता त्यांना मूर्ख समजते. माझी खात्री आहे की चिन्तूही त्यांच्यापैकीच एक आहे. याच्या विचारांमुळे जगाचे भले होईल असाही एक दिवस उगवू शकेल. तोपर्यन्त मात्र याला मूर्खच समजायला हवे."

आता सर्व गावकरी हसू लागले. चिन्तू रागावून म्हणाला, "मला मूर्ख ठरवून काय होणार आहे? तुम्हाला अक्कल असेल तर माझं म्हणणं खोडून काढून दाखवा न!"

सिद्ध हसत म्हणाला, "बुद्धिमंतात एक गुण असतो, की तो मूर्ख माणसाशी कधी वाद घालत नाही. मी अन् गावकरी इतकी बुद्धिमानी तर नक्कीच दाखवू शकतो."

गावकरी जास्तच हसू लागले. चिन्तूचा मोठाच अपमान झाला. यानन्तर मात्र त्याने आपल्या अकलेचं प्रदर्शन करायचा कधीच प्रयत्न केला नाही.

द्रुपदाने पाठवलेला ब्राह्मण पांडवांकडे आला व त्यांना म्हणाला, "आमच्या राजाने आपणांबद्दल पूर्ण माहिती विचारून घेण्यासाठी मला पाठवले आहे. आपण आपले कुल, गोत्र सांगण्याची कृपा करावी."

धर्मराजाने त्या ब्राह्मणाचे योग्य असे स्वागत केले. तो म्हणाला, "आपल्या महाराजांना आमच्या कुलगोत्राशी काय करायचं आहे? त्यांनी तर जाहीर केले होते की, मत्स्ययन्त्रभेद करणाराशी आपण आपल्या कन्येचा विवाह करून देऊ. आमच्या भावाने तो पण पुरा केला अन् राजकुमारीला जिंकले."

इतक्यात पांडवांना घेऊन जाण्यासाठी द्रुपदाने पाठवलेले रथ तेथे आले. सर्व पांडव निरनिराळ्या रथांवर आरूढ झाले आणि कुंती द्रौपदीसह एका निराळ्या रथात चढली. सगळे रथ राजधानीत पोचल्यावर द्रुपदाने त्यांच्यासाठी मौल्यवान अशा अगणित भेटवस्तु पाठवल्या. त्यातील केवळ क्षत्रियोचित अशा वस्तूंचाच स्वीकार करून बाकीच्या वस्तु पांडवांनी परत केल्या. हे पाहिल्यावर द्रुपदाची खात्री झाली की, हे सर्वजण क्षत्रीयच आहेत.

नंतर ते सर्वजण एका मंडपात प्रविष्ट झाले. द्रुपदाने धर्मराजाकडे वळून म्हटले, "आपण कोण आहात हे मला माहीत नाही. जोपर्यन्त आम्हाला ते कळत नाही, तोपर्यन्त मी आपल्या कन्येचा विवाह शास्त्रोक्त पद्धतीने कसा करावा?"

आता मात्र धर्मराजाने सत्य कथन केले. द्रौपदीला जिंकून घेणारा वीर अर्जुनच आहे, हे कळल्यावर द्रुपदाचे डोळे आनन्दाश्रूंनी भरून आले. तो म्हणाला, ''तुम्ही सर्वजण लाक्षागृहातून वाचलात, हे मी आपलं सद्भाग्यच समजतो. मी आता प्रतिज्ञा करतो की, मी तुम्हाला तुमचं राज्य परत मिळवून देईन. थोड्याच दिवसात शुभमुहूर्त पाहून अर्जुनाचा द्रौपदीशी विवाह करून देईन.''

धर्मराज बोलला, ''हे कसे शक्य आहे? मी स्वतः आणि भीम अर्जुनाहून मोठे आहोत.

यावर द्रुपद म्हणाला, ''मग माझ्या कृष्णेचा विवाह तुझ्याशीच होईल.''

''आपली कन्या म्हणजे रत्न आहे. रत्नाचा स्वीकार तर कोणीही करील. पण आमच्या मातेच्या तोंडून बाहेर पडलेल्या शब्दांना आम्ही बांधलेलो आहोत; म्हणून आम्ही पाचही जण आपल्या कन्येशी विवाह करू.'' धर्मराज म्हणाला.

हे ऐकून द्रुपद स्तंभित झाला. तो म्हणाला, ''एक पुरुष अनेक स्त्रियांशी विवाह करू शकतो, पण एक स्त्री पाच पुरुषांशी कसा काय विवाह करू शकेल? तेंव्हा याबाबत मी, तू, कुन्तीमाता अन् धृष्टद्युम्न मिळून उद्या चर्चा करून काय ते ठरवू.'' असे म्हणून द्रुपदाने तो विषय तितकाच थांबवला.

त्याच वेळी हरिणाचे कातडे धारण केलेला कृष्णद्वैपायन तेथे आला. सर्वांनी त्याचे स्वागत करून पादपूजा केली अन् त्याला उचित आसनावर बसवले. नंतर सर्वजण आपापल्या आसनांवर बसले.

द्रुपदाने कृष्णद्वैपायन व्यासांना विचारले, ''महात्मन्, धर्मराजाला धर्मासंबंधी सर्व नियम चांगले माहीत असूनही तो म्हणत आहे की, ते पाचही भाऊ माझ्या कन्येशी विवाह करणार आहेत. कधी कोणत्या युगात एका स्त्रीचा अनेक पुरुषांशी विवाह झालेला ऐकिवात आहे काय? धर्मराजाचे म्हणणे धर्मविरुद्ध आहे ना?''

पण धर्मराजच ताबडतोब बोलला, ''माझ्या तोंडून अधर्माची गोष्ट कधीही निघत नसते. आम्ही सर्वजण मिळून आपल्या कन्येशी

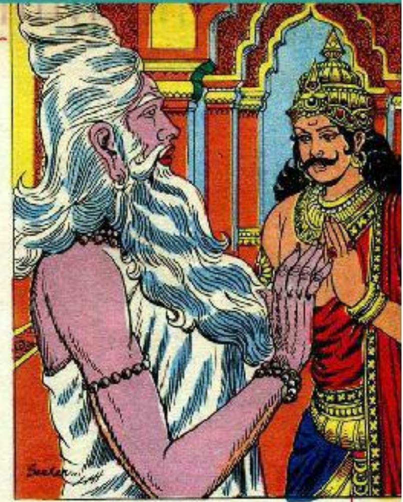
विवाह करायला तयार आहोत. तर आपली काय अडचण आहे? आपण निश्चिन्त होऊन हा विवाह करून द्यावा. आमच्या मातेची आम्हाला तशी आज्ञा आहे. मातेच्या आज्ञेचे पालन करण्यापेक्षा उत्तम धर्म अन्य कोठला असू शकेल ? जुनी परिपाटीही पहा हवी तर ! गौतमी वंशात जन्मलेल्या जटिला नावाच्या मुनिकन्येने सात पुरुषांशी विवाह नव्हता केला का? दाक्षायणी नावाची मुनिकन्या प्रचेत नावाच्याच दहा मुनींची धर्मपत्नी झाली होतीच ना? हे सर्व आपण पुराणात वाचून जाणलेलं आहे ना?''

धृष्टद्युम्नाने आता निराळीच अडचण उपस्थित केली. ''अर्जुनाने स्वतःच्या बळाने द्रौपदीला जिंकले आहे. तेंव्हा आता तिने धर्मराज व अन्य पांडवांशीही विवाह करणे अनुचित नव्हे काय? माझी भगिनी कृष्णा पांचजणांची पत्नी कशी काय बनेल?''

कुन्तीने आग्रह धरला की, ''माझे बोलणे व्यर्थ होऊ नये.'' तेंव्हा तिला धीर देत कृष्णद्वैपायन द्रुपदाला म्हणाले, ''राजा, धर्मराजाचे बोलणे अधर्माचे नव्हेच. कुन्तीची इच्छाही असंगत नव्हे. तू या पाचही जणांशी आपल्या कन्येचा विवाह करून दे.''

यानन्तर द्रुपदाला एकान्तात घेऊन जाऊन व्यासांनी त्याला द्रौपदीचा जन्मवृत्तान्त कथन केला. ते म्हणाले -

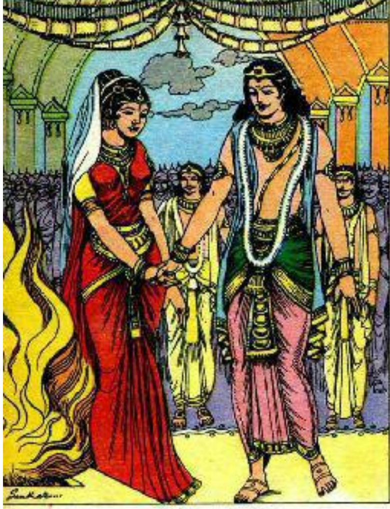
''पूर्वी माधल्य नामक एका मुनींची

इन्द्रसेना नावाची पत्नी होती. माधल्यांना कोड उठल्याने त्यांच्या पत्नीला कोणते ही सुख मिळू शकले नाही. मनाच्या अशांत अवस्थेतच तिला मृत्यु आला. पुढल्या जन्मी ती काशीराजाची कन्या बनून आली. असामान्य लावण्य असूनही तिला योग्य वर मिळेना. त्यामुळे फार चिंतित होऊन तिने परमेश्वराच्या दर्शनासाठी घोर तप आरंभले. एके दिवशी परमेश्वराने प्रकट होऊन तिची इच्छा विचारली.

मोठ्या आतुरतेने तिने 'पति, पति, पति, पति, पति' असा पाचवेळा उच्चार केला.

परमेश्वराने तिला वर दिला की, ''पुढल्या जन्मी तुला पाच महापुरुष पति म्हणून प्राप्त

होतील.''

नंतर काशीराजाच्या मुलीने परमेश्वराला विनवले की, ''पुढल्या जन्मी मला पाच पति मिळणार असतील, तर निदान असा तरी वर द्या की, माझ्या हातून त्या पाचही जणांची सारखीच सेवा घडावी, अन् सर्वांना सारख्याच प्रमाणात मी सुखी करू शकेन.''

आता हीच काशीराज-कन्या द्रौपदी बनून जन्मली आहे आणि देवाने दिलेल्या वरानुसार पाच पांडवांची पत्नी होणार आहे.''

कृष्णद्वैपायन व्यासांनी ही खरी हकिकत द्रुपदाला सांगितली आणि आणखी विशद रूपाने समजावून सांगितले की पूर्वीही असे विवाह झालेले आहेत. त्यांनी एक अुदाहरण ही दिले. ते असे - नितंत नामक एका राजर्षीला पाच पुत्र होते. त्यांची नावे होती साल्वेय, शूरसेन, श्रुतसेन, सार व अतिसार.

पाचहीजण प्रेमाने व गुण्यागोविन्दाने रहात असत. या पाचांनी मिळून अुशीतरची कन्या राजकुमारी अजिता हिच्याशी विवाह केला. तिला या पाचही जणांपासून पाच मुले झाली. तेंव्हा ही प्रथा तर पूर्वीही अस्तित्वात होतीच.

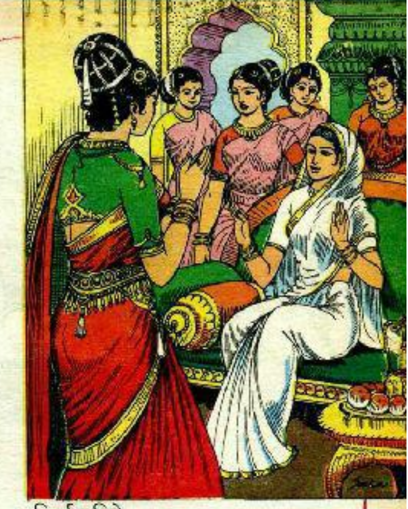
जेंव्हा स्वतः कृष्णद्वैपायनांनी स्वतःच आपली संमती देअून युधिष्ठिराच्या प्रस्तावाचे समर्थन केले, तेंव्हा द्रुपदाच्या मनातील शंका दूर झाली. त्याने पाचही पांडवांशी आपल्या कन्येच्या विवाहाला सहर्ष संमती दिली.

त्याच दिवशी शुभमुहूर्त होता. चन्द्र पुष्प नक्षत्रात होता, म्हणून व्यास म्हणाले की द्रौपदीचा पांडवांशी विवाह त्याच दिवशी झाला तर अुत्तम. द्रुपदानेही ताबडतोब विवाहाची तयारी केली. कांपिल्य नगर केळीचे खुंट व सुपारीच्या गुच्छांनी सुशोभित केले गेले. वडाच्या कोवळ्या पानांच्या तोरणांनी या शोभेत भर घातली. घराघरांसमोर कापूर व मोत्यांनी रांगोळ्या रेखण्यात आल्या. संपूर्ण नगरच सजवले गेले. प्रत्येक ठिकाण गर्दीने भरून गेले. पाहू तेथे फुलांच्या माळा बांधलेल्या होत्या. मंगलवाद्ये वाजत होती. द्रुपदाच्या राजवाड्याच्या पूर्वेकडे विवाहमंडप बनवला होता. मांडवही मनमोहक पद्धतीने सजवला होता. त्याच्या खांबांना हिरवी वस्त्रे बांधली होती अन् फुले व मोत्यांच्या माळा बांधल्या होत्या. सोन्याने बनवलेल्या विवाहवेदीवर अग्निकुंडाचीही व्यवस्था केलेली होती. सुवर्णकलशातून पुण्यनद्यांचे जल भरून आणून ठेवले होते.

पाचही पांडवांनी मंगलस्नान केले व अुत्तम वस्त्रे धारण केली. सालंकृत द्रौपदीही आपल्या सख्यांसह वेदिकेजवळ आली. धौम्यांनी मन्त्रोच्चारणानन्तर प्रथम द्रौपदी व धर्मराज यांना बसवल्यानन्तर शास्त्रोक्त पद्धतीने युधिष्ठिराने द्रौपदीचे पाणिग्रहण केले. यानंतर याच पद्धतीने अनुक्रमे भीम, अर्जुन, नकुल व सहदेव यांचाही द्रौपदीशी विवाह झाला.

आपल्या पाचही जावयांना द्रुपदाने निरनिराळे कित्येक अलंकार, धन, रथ, अश्व, हत्ती, दासदासी, गायी वगैरे भेटी दिल्या. द्रुपदाला असे वाटले की पाच पांडवांसारखे बलिष्ट जावई असताना या पृथ्वीतलावर आता आपल्याकडे कोणी वाकड्या दृष्टीने पाहूही शकणार नाही.

विवाह सोहळा पार पडल्यावर द्रौपदी अंतःपुरात परतली. कुन्ती साऱ्या स्त्रियांमधे अुच्चासनावर बसलेली होती. द्रौपदीने तेथे पोचल्यावर आपल्या सासूला साष्टांग नमस्कार केला व ती हात जोडून विनयाने समोर अुभी राहिली. आपल्या सुनेला पाहून कुन्ती फारच प्रसन्न झाली व तिने द्रौपदीला मनःपूर्वक अनेक

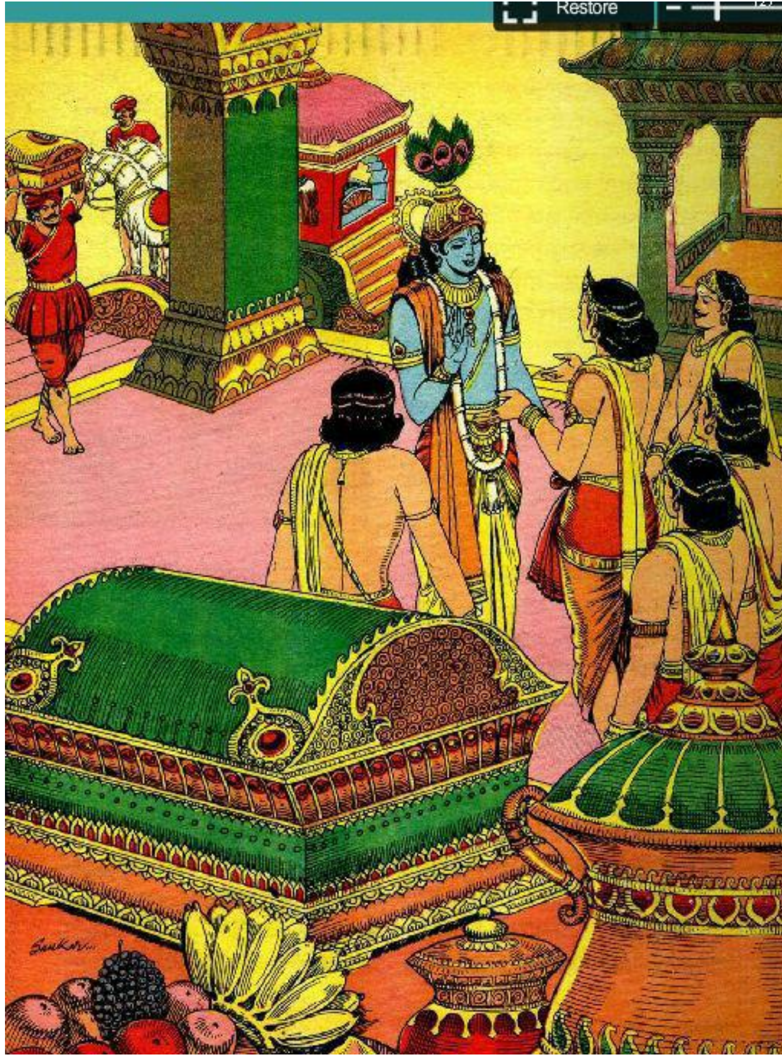

आशिर्वाद दिले.

पांडवांचा द्रौपदीशी विवाह झाल्याचे कळताच श्रीकृष्ण मूल्यवान भेटी घेअून कांपिल्यनगरात आला. पांडवही कृष्णाबरोबर काही दिवस तेथेच राहून सर्व तऱ्हेच्या सुखोपभोगांचा आस्वाद घेअू लागले.

द्रौपदी-स्वयंवराच्या दिवशी अर्जुनाने मत्स्ययंत्रभेद केला, शल्याला हरवणारा दुसरा कोणी नव्हे, तर भीमच होता, लाक्षागृहात पांडव जळून गेले नाहीत, तर ते जिवन्त असून कुन्तीसह सुरक्षित आहेत इ. सर्व बातम्या प्रजा व राजांच्या कानी पोचल्या.

दुर्योधनालाही ही बातमी समजली. पांडवांचे भाग्य पाहून त्याला मनात असूया

वाटू लागली. तेंव्हा दु:शासन त्याला म्हणाला, "ब्राह्मणाचा वेष धारण केला नसता, तर द्रौपदी मिळाली असती का अर्जुनाला? आपल्याही लक्षात आलं असतं की, तो ब्राह्मण नसून खुद्द अर्जुनच आहे, तर आपण त्याला इतक्या सहजपणे सोडलं असतं का? पण आता पश्चात्ताप करून काय अुपयोग ? बाहुबलापेक्षा दैवबलच अधिक श्रेष्ठ असतं हीच गोष्ट खरी. त्याच्या या विजयात दैवबलाचाच भाग अधिक आहे." ज्याला त्यांनी पांडवांना लाक्षागृहात मारून टाकायला सांगितले होते, त्या पुरोचनाला आता ते दोघे शिव्या मोजू लागले.

सर्व वार्ता कळल्यावर इकडे विदुराला फारच आनन्द झाला. धृतराष्ट्राजवळ जाअून त्याने पांडव व द्रौपदीच्या विवाहाची सविस्तर हकिकत त्याला सांगितली. नेमके काय घडले कोणास ठाअूक पण धृतराष्ट्राला असे वाटले की द्रौपदीचा विवाह आपला पुत्र दुर्योधन याच्याशीच झाला, अन् तो अतिआनंदित झाला. त्याने विदुराला आज्ञा दिली की, रत्नजडित दागिने व अुंची वस्त्रांनी द्रौपदीला सजवून तिला हस्तिनापुरला आणायची व्यवस्था कर."

आपल्या सांगण्याकडे धृतराष्ट्राचे बरोबर लक्ष नव्हते, हे जाणून पुन्हा सर्व काही नीट सांगत विदुर पुन्हा म्हणाला, "द्रौपदीचे स्वयंवर अर्जुनाशी झालं, अन् असं ऐकलं की तिचा विवाह पाचही पांडवांशी झाला आहे."

यावेळी मात्र धृतराष्ट्राने विदुराचे सांगणे बरोबर ऐकले. पण स्वत:ला सावरून घेत तो म्हणाला, "मग काय झालं? खरं तर दुर्योधनापेक्षा मला पांडवच अधिक प्रिय वाटतात. ते अत्यन्त पराक्रमी आहेत व वडील माणसांचा ते नेहमीच खूप आदर करतात. त्यांची सेवाही करतात ते. अुचित काय, अनुचित काय हे ते बरोबर ओळखतात. द्रुपदाशी नातं जोडून ते आता चांगलेच बलवान झाले आहेत. ते जिवन्त असल्याचं जाणून मला खूप आनन्द झालाय."

विदुर एकदम आनन्दाने म्हणाला, "महाराज, आपली बुद्धी नेहमी अशीच राहो."

कोंबड्या

चमन नावाचा एक माणूस हातात चिंचेचा फोक घेऊन आपल्या दहा वर्षांच्या मुलाला बडवत होता अन् तोंडाने आरडाओरडा ही करत होता. त्या रस्त्याने जाणाऱ्या धर्मदासने हा प्रकार पाहिला अन् चमनच्या हातातला फोक काढून घेत त्याला विचारले, ''बिचाऱ्या इतक्या लहान मुलाला असं मारत का सुटला आहात?''

''साहेब, तुम्हाला माहीत नाही. लहान दिसला तरी हा मोठा सैतान आहे. तुम्ही दूर व्हा माझ्या वाटेतून. किती वेळा याला 'टोपली खालच्या कोंबड्या सोडू नकोस' असं सांगितलंय. पण हा जाम ऐकत नाही!'' चमन चिडून बोलला.

''पण अजून लहानच आहे ना तो! केला असेल खोडकरपणा! पण सोडल्या कोंबड्या म्हणून काय झालं? एखाद्या गिधाडानं अुचलून तर नेली नाही ना एकादी कोंबडी? कुत्र्यानं तर नाही झडप घातली ना एकादीवर?'' चमनची समजूत काढायचा प्रयत्न करत धर्मदासने विचारले.

''तसं काही नाही झालेलं. पण काय होईल ते तुम्हाला नाही माहीत. ती काठी द्या अगोदर माझ्या हातात.'' असे म्हणत तो मुलाकडे गुरगुरत पाहू लागला.

धर्मदासला चमनचे बोलणे निरर्थक वाटले. तो म्हणाला, ''चमन, शान्त रहा जरा! इकडे तिकडे हिंडून तुझ्या कोंबड्या परत तुझ्याच घरी परत येतील ना? मग इतका का रागावत आहेस?''

''हं:! सगळ्या थोड्याच येतील परत? त्यातल्या फक्त दोनच तर माझ्या आहेत. बाकी साऱ्या आपापल्या घरांकडेच पळून जातील ना?'' आता खरी गोष्ट धर्मदासला कळून चुकली. तो म्हणाला, ''तरीच अलिकडे लोकांच्या कोंबड्या नाहीशा होत असल्याच्या तक्रारी ऐकू येत होत्या! काही माझ्याही असतीलच त्यात! चल आता पाटलाकडे. पाटीलही पाहील आता की या फोकानं तुला किती वेळा मारलं की तुटेल तो!'' अन् असे बोलत धर्मदास चमनला खेचत पाटलाकडे घेऊन गेला.

चान्दोबा
पुरवणी - ८२

आपल्या देशाची
वृक्षसंपदा

लीची

खूप जुनी गोष्ट आहे. चीनच्या एका कवीला हद्दपारीची शिक्षा दिली गेली. त्याला कांटन येथे पाठवण्यात आले. तेथे त्याला भोजन म्हणून रोज केवळ लीची फळेच देण्यात आली. त्यावेळी तो म्हणाला, ''मला जर रोज अशी फळे मिळणार असतील, तर मी आजन्म अशा हद्दपारीला तयार आहे. मोठ्या आनन्दाने मी शिक्षेचे स्वागत करीन.'' असे म्हणतात की लीची हे फळ बुद्धपूर्व काळात चीनमधून आपल्या देशात आणले गेले. बिहारमधील मुजाफिर, प. बंगालचा हुगली प्रान्त, अुत्तर प्रदेशातील डेहराडून, पंजाबमधील गुरुदासपुर व तमिळनाडुमधील नीलगिरीतील जिल्ह्यां लीची बागा लावलेल्या आहेत. लीची-अुत्पादनात आपल्या देशाचे स्थान तिसरे आहे.

लीचीचे झाड नेहमी हिरवे दिसते. याची अुंची १२ मीटर पर्यन्त वाढते. याच्या फांद्या सरळ असतात. पानांचा वरचा भाग तुकतुकीत असतो. डहाळ्यांच्या बेचक्यात लहान लहान फुलांचे गुच्छ येतात. याची अंडाकृती फळे ही गुंच्छांनीच लागतात. फळांचा रंग लाल असतो. काही फळे हिरवट रंगाचीही असतात. फळावरील साल खरखरीत असते. पिकलेल्या फळाचे साल काढले की आत एक मोठेसे बी आढळते व या बीला वेढून पातळसा मधू गर असतो. हा गर खूपच गोड असतो. यात बी, सी व डी ही जीवनसत्त्वे अधिक प्रमाणात असतात. अुत्तर भारतात जूनमधे तर दक्षिण भारतात ही फळे एप्रिल-मे मधे मिळतात. याचे केवळ बीच नव्हे, तर मुळे, साल व फुलांचाही औषधासाठी अुपयोग होतो.

आपल्या देशातील ऋषि-मुनि - ६

भृगु

आपल्या देशात काही वंश (कुळे) सुप्रसिद्ध ऋषींच्या नावाने प्रसिद्ध आहेत. अशा प्रकारे भार्गव म्हणवले जाणारे लोक भृगुवंशाचे मानले जातात.

भृगु हे प्राचीन काळच्या महान् मुनींपैकी एक होत. त्यांनी पूजेयोग्य देवाची कल्पना केली व अन्य ऋषिमुनींना हा मार्ग दाखवला.

एकदा भगवान विष्णूंच्या दर्शनासाठी ते वैकुंठात गेले. तेंव्हा महाविष्णु योगनिद्रेत होते. भृगु थोडा वेळ त्यांच्या जागे होण्याची वाट पहात तेथेच थांबले, पण विष्णु जागे झाले नाहीत. भृगूंना या गोष्टीचा फार राग आला. इतक्या मोठ्या तपोसंपन्न ऋषींचीही त्यांनी पर्वा केली नाही. मुद्दामच तसे केले, असे समजून भृगूंचा आपल्या मनावरील ताबा सुटला. 'स्थितिकारक भगवान विष्णु असे योगनिद्रेत मग्न राहिले, तर सृष्टीचे काय होईल?' या विचाराने रागावून आवेगाने त्यांनी विष्णूंच्या छातीवर लाथ मारली. तसा तर त्यांचा आपल्या सर्व इंद्रियांवर चांगला ताबा होता व क्षणिक क्रोधाने ते आपली विचक्षणाशक्ति हरवून बसले आणि त्यांनी सामान्य माणसासारखी वर्तणुक केली.

यामुळे निद्रेतून जागे झालेले महाविष्णु जरासुद्धा रागावले नाहीत. अुलट दारी आलेल्या अतिथीचे आपण योग्य ते स्वागत न केल्याबद्दल त्यांनी दु:ख प्रकट केले. 'ज्या पायाने भृगुंनी लाथ मारली, त्या पायाला कुठे लागले तर नाही ना?' या विचाराने हळुवारपणे तो पाय अुचलून ते दाबू लागले. भगवान विष्णुंचा हा शान्त भाव व विनयगुण पाहून भृगु आश्चर्यचकित झाले! स्वत:च्या वर्तणुकीबद्दल त्यांना पश्चात्ताप झाला. त्यांनी नंतर बाकीच्या मुनींना सांगितले की, शान्त व सत्यस्वरूपी भगवान विष्णू हेच पूजेयोग्य आहेत; जन्ममृत्युपासून ते आपल्याला मुक्ति देणारे आहेत.

माणसांचे भूत, भविष्य व वर्तमान सांगणारा 'भृगु संहिता' नावाचा एक ज्योतिषविषयक ग्रन्थ त्यांनी रचला. ते ज्योतिष विषयातले किती प्रकांड पंडित होते, हे या ग्रन्थावरून कळून येते.

च्यवन, शुक्र, जमदग्नि, परशुराम, वाल्मीकि आदि सुप्रसिद्ध मुनि भार्गव वंशीयच होते.

तुम्हाला माहित आहे काय?

१. सम्राट अशोकाने आपल्या शासनाची घोषणा प्रथम केंव्हा केली?
२. कोणत्या देशाला 'पॅगोडांचा देश' असे म्हटले जाते?
३. आपल्या देशातील कोणत्या प्रान्तात 'एशियन जंगली गाढवे' आढळतात?
४. अमेरिकेतील दोन मुख्य राजकीय पक्ष कोणते?
५. एकही धाव न घेता भारताने चार विकेट्स गमावल्या अशी टेस्टमॅच कोणती?
६. पंखच नाहीत असा पक्षी कोणता?
७. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या पहिल्या भारतीय महिला अध्यक्ष कोण होत्या?
८. फुटबॉलमधे १००० गोल सर्वात अगोदर मिळवणारा खेळाडू कोण?
९. चोल राजांच्या राजधानीचे नाव काय?
१०. आपल्या देशात इंग्रज व फ्रेंच यांच्यात १० वर्षे एक युद्ध झाले. या युद्धाचे नाव काय?
११. महम्मद गझनीने आपल्या देशावर केंव्हा हल्ला केला ?
१२. लोक-सभेवर सर्वात जास्त सदस्य कोणत्या प्रान्तातून निवडले जातात?
१३. ताजमहालाजवळून वहाणारी नदी कोणती ?
१४. आग्र्याजवळील फत्तेपुरशिक्री या नगराची स्थापना कोणी केली?
१५. द्वितीय चन्द्रगुप्त कोणत्या नावाने सुप्रसिद्ध आहे ?
१६. सर्वात अधिक मांस खाणारा प्राणी कोणता?
१७. पोलो क्लबची स्थापना प्रथम कोठे झाली?
१८. आपल्या देशात पहिली तोफ आणणारा आक्रमक कोण?

उत्तरे

१. ई.स.पू. २१६ मध्ये.
२. बर्मा (मियानमार).
३. गुजराथच्या कच्छ प्रदेशात.
४. डेमोक्रेटिक व रिपब्लिकन.
५. १९४२ मधील टेस्टमॅच (इंग्लंड).
६. न्यूझीलंडचा किवी पक्षी.
७. विजयालक्ष्मी पंडित.
८. ऑस्ट्रियात जन्मूनही जर्मनीकडून खेळणारा खेळाडू प्रॉज बँडर.
९. तंजावर.
१०. कर्नाटक युद्ध.
११. ईसवी सन १००० ते १०२६ या मधल्या काळात एकूण सतरा वेळा.
१२. उत्तर प्रदेश.
१३. यमुना.
१४. बादशहा अकबर.
१५. विक्रमादित्य.
१६. ध्रुवप्रदेशीय अस्वल.
१७. आसाममध्ये १८५७ मध्ये - कचार क्लब.
१८. बाबर बादशहा.

योग्य शिक्षा

वेदपुरीतील धनीराम व काशीराम हे महाआळशी होते. कष्ट करून एकादे काम करावे असे त्यांना कधीच आवडले नाही. गावचे सर्वजण या रिकामटेकड्यांना चांगले ओळखून असत, म्हणून दोघेही आसपासच्या गावात जात व जेथे कोठे मंगलकार्य चालू असेल तेथे घुसून मेजवानी झोडून येत.

एक दिवशी दुपारी दोघे असेच एका गावात गेले. तेथे एका घराच्या भिंतीवरून अुष्टी पाने बाहेर फेकली जात होती. दोघांना वाटले-या घरात लग्नाची जेवणावळ चालू असावी. झाले, धनीराम अन् काशीराम त्या घरात घुसले. त्यावेळी केळीची पाने मांडून जेवण वाढायचे काम चालू होते. दोघे ही जाअून पटकन पंगतीतली दोन पाने अडवून बसले.

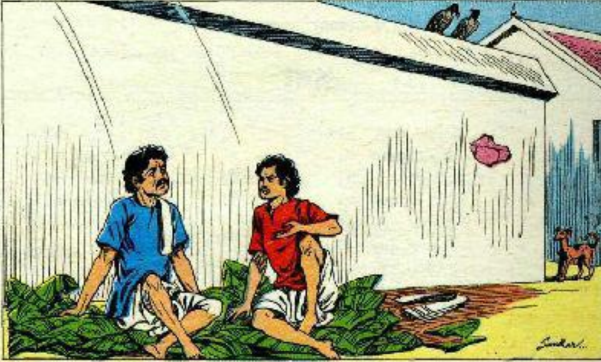
तेथे एक माणूस पाहुण्यांच्या स्वागतासाठी अन् भोजन व्यवस्था संभाळण्यासाठी अुभा होता. सर्व पदार्थ नीट वाढले जात आहेत की नाही, इकडे तो लक्ष देत होता. या दोघांकडे त्याने काहीशा संशयाने पाहिले आणि मोठ्या नम्रपणे विचारले, "आपण कोण?"

धनीराम चटकन म्हणाला, "मी नवऱ्यामुलीच्या सासऱ्याचा मेहुणा आहे." काशीराम म्हणाला, "ओहो ! तुम्हाला माहीत नाही ? मी तर नवऱ्यामुलाच्या काकाचा धाकटा जावई !"

चौकशी करणारा माणूस हे ऐकून एकदम ओरडला, "अरे, पकडा या दोन चोरांना अन् द्या फेकून रस्त्यावर !" बास, चार नोकर धावतच तेथे आले अन् दोघांची अुचलबांगडी करून त्यांनी यांनाही अुष्ट्या पानांप्रमाणे भिंतीवरून खाली टाकून दिले !

आपले ठेचकाळलेले अंग कुरवाळत धनीरामने विचारले, "अरे काशीराम, आपल्या हातून ही चूक कशी काय घडली? आज आपला नेम बरोबर कसा नाही लागला?"

"अरे, त्या माणसानं आपल्याला दिलेल्या शिव्या ऐकल्या नाहीस का तू ? जेवणावळ मालकाच्या बापाच्या श्राद्धाची होती रे !" वेदनेने कळवळत काशीराम अुत्तरला.

मातृ-मंत्र

सीतापति आणि सीता हे एक आदर्श जोडपं होतं. त्यांना तीन मुलगे होते. त्यांच्यात एक-एक वर्षाचं अंतर होतं. मोठा मुलगा वीस वर्षांचा झाला, तेव्हा सीतापतीला एका विचित्र रोगाने ग्रासले. रात्रंदिवस तो खाटेवर पडून राहू लागला.

कित्येक वैद्यांनी सीतापतीच्या रोगाचे निदान करण्याचा प्रयत्न केला. पण कुणाला ही रोगाची परीक्षा करता आली नाही. शेवटी हिमालयातील एका योग्याने सीतापतीची लक्षणे पाहून सांगितले - "तुला कुठला ही रोग झालेला नाही. हे पूर्व-जन्मीच्या पापाचं फळ आहे. माझ्या बरोबर हिमालयात चल. तिथे काही जडी-बुटी खा नि तपश्चर्या कर. तू रोगातून हळू-हळू बरा होशील."

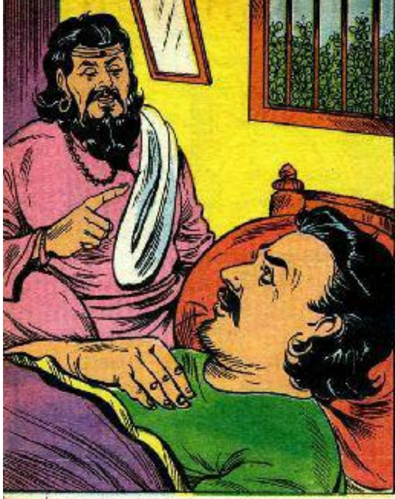
सीतापतीने विचारले - "मला हिमालयात किती दिवस रहावं लागेल?"

योगी उत्तरला - "एका चांगल्या कुटुंबाला तू गोत्यात आणलंस. तुझ्यामुळे ते सुखी कुटुंब दुःख-सागरात बुडून गेलं, त्या पापाने तुझ्या शरीरात प्रवेश केला आहे. तुला पूर्ण वीस वर्षे हिमालयात रहावं लागेल."

मधेच दखल देत सीता म्हणाली - "मुनिवर, या जन्मात जाणून-बुजून तर यांनी काही पाप केले नाही. मोठ्या प्रेमाने कुटुंबाचं पालन-पोषण केलं. यथाशक्ति लोकांना यांनी मदतच केली. वीस वर्षे हे आमच्या पासून दूर कसे राहू शकतील?"

"पूर्व-जन्मीचं पाप माणसाला कधी सोडीत नाही. म्हणून प्रत्येक जन्मात माणसाने पुण्य-कर्म केले पाहिजे. या जन्मीचं पुण्य पुढच्या जन्मात फळास येईल. आतापर्यंत तुझा परिवार सुखात राहिला असला, तर त्याचं श्रेय तुझ्या नवऱ्याला खचित नाही. मागच्या जन्मी तू जे पुण्य

प्रभाकर भावे

केलेस त्याचे हे फळ आहे.'' योग्याने सीतेला समजावून सांगितले.

सीतापति रोगामुळे त्रासून गेला होता. असं जिवंत रहाण्यापेक्षा हिमालयात गेलेलं बरं असा त्याने निर्णय घेतला. पण आपल्या बायकोचा विचार मनात आल्यावर त्याला फार वाईट वाटलं. आपल्या अनुपस्थितीत बिचारी सीता मुलांबरोबर सुखाने राहू शकेल का? लग्न झाल्यावर मुले आईला नीट सांभाळतील का? बायको आणि मुलांसाठी आतापर्यंत त्याने काही विशेष संपत्ति जमवली नव्हती.

सीतापतीच्या मनातील संशय व विचार योग्याने सहज जाणले. अमळ विचार करून तो म्हणाला- ''तुझी बायको मोठी भाग्यशाली आहे. मुलांनी तिची योग्य काळजी घ्यावी यासाठी एक उपाय आहे.''

तो उपाय जाणण्याची सीतापतीला उत्कण्ठा होती. इतक्यात बायको व मुलांना बोलावून योगी म्हणाला - ''एका महत्त्वाच्या विषयावर मला तुमच्याशी बोलायचंय. गेली वीस वर्षे सीतापतीने तुमच्या बाबतीतील आपली कर्तव्ये पार पाडली. आता तो माझ्या बरोबर हिमालयात यायला निघालाय. त्याला तुमच्या आईबद्दल फार काळजी वाटत आहे. तिने नवऱ्यासह हिमालयात जाणं निषिद्ध आहे. शिवाय तुम्हाला ही आईची आवश्यकता आहेच.''

नवऱ्याचे हिमालयात जाणे प्रथम सीतेला मान्य नव्हते. पण योग्याने समजून सांगितल्यावर आणि सीतापतीच्या भयंकर रोगाचा विचार करून शेवटी तिने मान्यता दिली. चारी मुलांनी पित्याला वचन दिले - ''आम्ही आईची योग्य ती काळजी घेऊ. आपण निश्चिंतपणे हिमालयात जा आणि रोगमुक्त होऊन परत या.''

तेव्हा योगी मुलांना म्हणाला - ''मी तुम्हा चौघांना मातृ-मंत्र देणार आहे. रोज हा मंत्र म्हणून आईची पूजा करीत जा. एक क्षण भर ही तिला दुःख होईलसे काही करू नका. नेहमी तिच्या आज्ञेचे पालन करीत

जा. भक्ति आणि श्रद्धापूर्वक सतत पाच वर्षे जो असे करील त्याला दहा लाख रुपयांचा ठेवा मिळेल. पण हे काम वाटतं तितकं सोपं नाही. हे करायची ज्याची तयारी असेल, त्याच्या जवळ आई राहील.''

मोठ्या मुलाने ग्वाही दिली - ''आईचं हृदय पवित्र असतं. तिच्या मनात थोडा ही स्वार्थ नसतो. आई जे काही करते ते आपल्या मुलांच्या कल्याणाकरता करते. आपण सांगितल्या प्रमाणे मी आईची पूजा करीन. आई माझ्याच जवळ राहील.''

बाकी तिन्ही मुलांनी याला मान्यता दिली.

क्षण भर विचार करून योगी म्हणाला - ''परंतु सर्वांनी ही पूजा एकच वेळी करायची नाही, हे काम एकेकाने करायचे आहे. म्हणून आई पहिली पाच वर्षे मोठ्या मुलाकडे राहील, नंतरची पाच वर्षे ती दुसऱ्या मुलाकडे राहील. तुम्हाला सर्वांना आहे हे कबूल?''

''आईची इच्छा आम्हाला शिरोधार्य. तिला जे योग्य वाटेल ते तिने करावे.'' चारी मुलांनी मोकळेपणानें सांगितले.

मुलांची प्रशंसा करीत योगी म्हणाला - ''सीता, तू मोठी भाग्यवान् आहेस. तुझी चारी मुलं रत्नासारखी आहेत.''

तरी पण सीता दुःखीच दिसली.ते पाहून योग्याने चारी मुलांना तेथून निघून जायला

सांगितलं. मुले गेल्यावर योग्याने सीतेला आपल्या दुःखाचं कारण विचारलं.

सीता म्हणाली - '' योगीवर, मुलं अजून लहान आहेत. आता ते सर्व जण माझ्या आज्ञेत राहतील. मोठी झाली की आपापसात भांडायला लागतील. मग ते एकमेकांचे शत्रु बनतील. याचच मला दुःख आहे. आमच्यापाशी काही जमीन-जुमला नाही हे तुम्हाला माहीतच आहे. मी जर मोठ्या मुलाकडे राहिले तर बाकीच्यांचं काय बरं होईल?''

''सीता, पाच वर्षे तुझा मोठा मुलगा नित्य तुझ्या आज्ञेत राहील. बाकीच्या तिन्ही भावांना तो आपल्या जवळच ठेवील. तो त्यांना

अशा रीतीने तयार करील की ते तिघे ही हळु-हळू आपापल्या पायांवर उभे राहतील. पाच वर्षांनंतर मोठ्या मुलाला दहा लाख रुपये मिळतील. नंतर तुझा दुसरा मुलगा श्रद्धा-भक्तीने तुझे पालन-पोषण करील. त्यावेळी बाकीची दोन मुले त्याच्या जवळ राहतील.'' योग्याने समजावून सांगितले.

आपलं दुःख प्रकट करीत सीता म्हणाली - ''आपलं म्हणणं बरोबरच आहे, योगिराज. माझा मोठा मुलगा जेव्हा पंचवीस वर्षांचा होईल, तेव्हा त्याला दहा लाख रुपये मिळतील. दुसऱ्या मुलाला जेव्हा दहा लाख मिळतील तेव्हा त्याचं वय असेल एकोणतीस. या हिशोबानं चौथ्याला आपल्या सदतीसाव्या वर्षी दहा लाख रुपये मिळतील. हा तर त्याच्या बाबतीत अन्यायच नाही का होणार?''

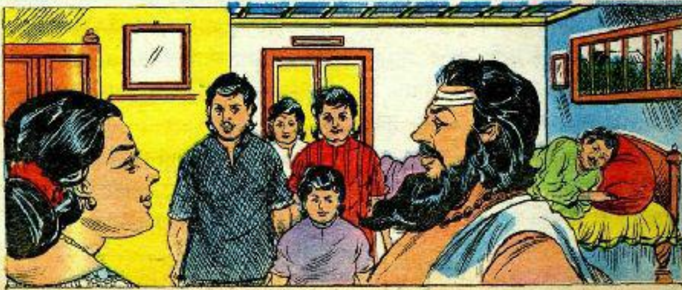
योगी हसत म्हणाला - ''तू असं म्हणत आहेस, कारण तुझ्या डोक्यात मुलांच्या भविष्याचा विचार आहे. आई बरोबर रहाणं हे मुलाचं सर्वात मोठं भाग्य नाही का? ते लाख मोलाचं आहे. दहा लाख रुपये मिळताच मोठा मुलगा तुला सोडून गेला, तर ते इतरांचं भाग्यच आहे. त्याला दुर्भाग्य म्हणू नकोस.''

''योगिराज, माझ्या चारी मुलांचं भाग्य एकाच वेळी फळफळेल असा काही उपाय नाही का?'' सीतेने प्रश्न विचारला.

योग्याने पुन्हा समजावून सांगितलं - ''सीता, भाग्य त्यांच्या हाती आहे. पण माझ्या व्यवस्थेनुसार वीस वर्षांपर्यंत मुले श्रद्धापूर्वक तुला सांभाळतील. तुझ्या दृष्टीने तेच महत्त्वाचे आहे. तुझा नवरा पण हिमालयात सुखाने राहील. वीस वर्षांनंतर पुन्हा तुम्ही दोघे एकत्र रहाल. म्हणून मी ही अशी योजना केलेली आहे.''

योग्याचे हे म्हणणे सीतेला पटले. तिचं दुःख संपुष्टात आलं. नंतर योग्याने चारी मुलांना एकत्र बोलवलं आणि म्हणाला - ''आई, वडील, मुलं सर्वांनी एकत्र रहावं, याहून अधिक मूल्यवान कुठलं ही धन नाही.'' आणि योग्याने मुलांना मातृ-मंत्राचा उपदेश दिला.

तो मंत्र ऐकून सीतेच्या मनाची व्याकुळता पूर्णपणे नष्ट झाली.

न्यायनगर

खूप जुनी गोष्ट. मिथिलानगरीत यशवर्धन नावाचा एक क्षत्रीय तरूण रहात असे. तो मोठा पराक्रमी व साहसी होता. पण त्याबरोबरच तो फार रागीट होता. जे मनात येईल, ते तो करी. त्याला कुणाचीच भीती वाटत नसे. त्याच्या दुष्टपणामुळे लोक त्रासून गेले होते.

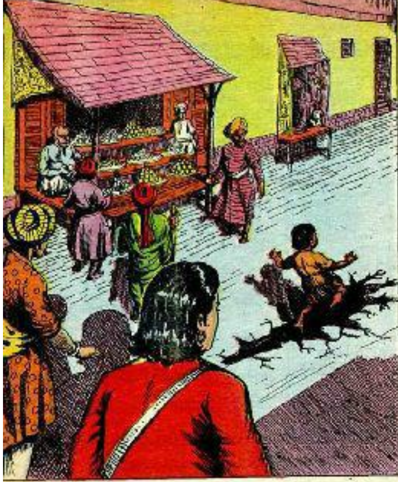
परंतु काही कालानन्तर यशवर्धनच्या पापाचा अंतिम घडा भरायची वेळ आली. राजाच्या मेहुण्याशी त्याची एक दिवस काही बाचाबाची झाली. दोघांनीही आपापल्या तलवारी अुपसल्या. पण मेहुण्याने वार करण्यापूर्वीच यशवर्धनने आपली तलवार त्याच्या छातीत भोसकली. राजाला ही वार्ता कळल्यावर तो यशवर्धनवर चांगलाच रागावला. त्याला पकडून डोके अुडवायची आज्ञा राजाने आपल्या शिपायांना दिली.

आता जीव वाचवायचा असेल तर देश सोडून जाण्याशिवाय यशवर्धनला गत्यंतर नव्हते. घोड्यावर स्वार होअून तो ताबडतोब तेथून पळू लागला. अनेक कोस पार केल्यावर घोडा थकला व जागच्या जागीच मरून पडला.

देशाची सीमा ओलांडून जायचे असेल तर आता खूप अंतर पार करून पळावे लागेल असे यशवर्धनला वाटले. भीतीमुळे तो तसाच पळत राहिला. तहानेने व भुकेने तडफडत डोंगरदऱ्यातून तसाच पळत राहिला. सकाळ होता होता तो एका पहाडाच्या शिखरावर पोचला. थोडा वेळ तेथे आराम केल्यावर त्याला असे वाटले की, आता काही कोणी आपला पाठलाग करत नाहीय. डोंगरावरून खाली पाहिले, तेंव्हा त्याला पायथ्याशी एक सुन्दर नगर दिसले.

नगर पहाताच यशवर्धनच्या जिवात जीव आला. कारण आपल्या राज्यात इतके सुंदर नगर असल्याचे त्याच्या ऐकिवात नव्हते. त्याला असे वाटले की हे नक्कीच कुठल्या दुसऱ्या देशातील

पंचवीस वर्षांपूर्वी चान्दोबात प्रकाशित झालेली गोष्ट

नगर असावे. आपण आता आपल्या देशाच्या सरहद्दीबाहेर आलोच आहोत तर आता आपण याच सुंदर नगरात रहावे, असा विचार करून तो डोंगर अुतरू लागला. वाटेत त्याला एक गुराखी दिसला. त्याला त्याने नगराचे नाव विचारले.

गुराखी अुत्तरला - 'न्यायनगर'.

आता तर यशवर्धनची खात्रीच झाली की हे नक्कीच दुसऱ्या देशातले नगर आहे. त्याला ते नगर नवीनच नव्हे, तर काहीसे विचित्रही वाटले. त्याने नगरात प्रवेश केला व विशाल रस्ते, अुंच अुंच हवेल्या वगैरेंच्या मधून चालत राहिला. वाटेतून कित्येक स्त्री-पुरुष, जाता-येताना त्याला दिसले. काहीजण मधेमधे थांबून एकमेकांशी गप्पाही मारत होते. त्यांच्या पैकी कोणीही आजारी अथवा अशक्त दिसत नव्हते.

यशवर्धनला वाटले की हे तर एक पुण्यनगर आहे, कारण इथे कोणीही दु:खी, असमाधानी दिसत नाहीय. तो एका दुकानापाशी पोचला. तेथे त्याला एक विचित्र दृश्य दिसले. दुकानदार काही ग्राहकांशी बोलत असताना एका तरुणाने एक वस्तु चोरली, अन् तो मुकाट्याने त्या गल्लीतून पुढे जाअू लागला. पण तो चार-पाच पावलेही पुढे गेला नाही, इतक्यात एक जोरदार आवाज होअून त्या तरुणाच्या पायाखालची जमीन दुभंगली, अन् तो आत पडला. त्याला गिळून जमीन ताबडतोब पहिल्यासारखी सम होअून गेली !

आपल्या डोळ्यांदेखत घडणारे हे दृश्य पाहून यशवर्धन स्तंभित झाला. त्याच्या हेही लक्षात आले की, 'हे दृश्य केवळ आपणच नव्हे, तर तेथे आसपास असलेल्या सर्व लोकांनी पाहिले आहे.' पण त्यांच्यापैकी कोणालाही त्याचे आश्चर्य वाटल्याचे दिसले नाही. ते फक्त एक क्षणभर थांबले व जणू काही विशेष न पाहिल्या -सारखे पुन्हा आपापल्या वाटेने जात राहिले, आपले अुद्योग त्यांनी चालू ठेवले. त्यांना बहुधा अशी दृश्ये पहायची सवयच असावी.

यशवर्धनच्या लवकरच लक्षात आले की, या नगरातली माणसे याच प्रकारे मरतात. इतर काही ठिकाणीही त्याने माणसे जमिनीत अशी गडप होताना पाहिली. दुसऱ्यांवर अन्याय करणारांच्या पायाखालची जमीन फाटून ते जमिनीत गाडले जात होते. अशाच प्रकारे अन्यायी, पापी व दुष्ट लोकांचे मरण ओढवत होते. असाच एक माणूस रस्त्याने चालला होता. इतक्यात दुसऱ्या एकजणाने मागून येअून त्याच्या पाठीत खुपसण्यासाठी सुरा अुगारला. अन् काय? सुऱ्याचा पाठीला स्पर्श होण्यापूर्वीच मारणाराच्या पायाखाली जमीन फाटून तो आत गेला ! आणखी एका ठिकाणी, धावत सुटलेल्या एका स्त्रीच्या मागे चार जण तिला पकडायला जात होते. चारीच्या चारी जमिनीत गडप झाले ! जमीन पुन्हा होती तशीच दिसू लागली.

या विचित्र मृत्यूबाबत विचार करत यशवर्धन एका ठिकाणी अुभा राहिला. मनातल्या मनातच तो बडबडू लागला, "भूमी आपल्या पापाला क्षमा करणार नाही, असे माहीत असूनही हे लोक अशी कृत्ये करतातच कशाला ? त्या क्षणी काय ते विसरून जातात का, की आपला मृत्यु आता नक्कीच ओढवणार आहे?"

इतक्यात त्याच्याजवळूनच एक आवाज आला, "पुत्रा ! कोणत्या प्रदेशातला तू?"

दचकून यशवर्धनने त्या दिशेला वळून पाहिले, तो त्याला एक साधू तिथे अुभा असलेला दिसला.

यशवर्धन अुत्तरला, "मी मिथिलानगरचा आहे."

"मग तुमच्या गावच्या लोकांना मृत्यु काय 'मी येतोय' असं सांगून येतो? ते असे अचानकच मरत नाहीत काय? मग मरणाच्या भीतीने ते पापं करायची सोडतात का?" साधूने विचारले.

बस ! एवढयानेच यशवर्धनचे डोळे खाड्कन अुघडले. आपण केलेली सारी पापे त्याला आठवली. तो एकदम साधूच्या पायांवर लोळण घेत म्हणाला, "मुनिवर, मीही एक पापी माणूस आहे. मृत्युभयानेच पळून मी इथे आलोय. आता माझ्या लक्षात आलंय की वाचायचा प्रयत्न करायचा असेल, तर तो मृत्यूपासून नव्हे, तर पापापासून. आपण आता मला पुण्यमार्गाचा अुपदेश द्या."

साधुने नंतर यशवर्धनला, पुण्यमार्ग, धर्म व नीती या गोष्टींचा अुपदेश दिला.

